

HRVOJE PETRIĆ
Zagreb

GOSPODARSTVO NA POGRANIČNOM PODRUČJU U 17. STOLJEĆU – PRIMJER KOPRIVNICE

WIRTSCHAFT AUF DEM GRENZGEBIET IM 17. Jh. – BEISPIEL VON KOPRIVNICA

Die Grenzlage von Copeniz machte diese Stadt zum Tor aus dem Osmanischen Reich in das Gebiet unter der habsburgischen Verwaltung. Der Vorteil der Copenizer Lage lag darin, dass die Stadt an der Kreuzung der Wege verschiedener Bedeutung lag. Es scheint, für die Entwicklung der regsamen wirtschaftlichen Tätigkeit die Verkehrsverbindungen nach Norden (bzw. Osten) und nach Westen d. h. nach Warasdin, Kanisa, Legrad und Drnje von entscheidender Bedeutung gewesen zu sein.

Izrazito pogranični položaj Koprivnice nije predstavljao ograničavajući faktor u razvitku grada nakon Žitvanskog mira 1606. godine. Pograničnost je grad pretvorila u svojevrsna vrata iz Osmanskog Carstva u prostor pod habsburškom upravom i u obrnutom smjeru. No, nesumnjiva prednost položaja Koprivnice je bila ta da se grad nalazila na križanju putova različite važnosti. Ta križišna uloga Koprivnice je došla do izražaja tek paralelno sa jačanjem koprivničkog gospodarstva od početka 17. stoljeća.¹

Oživljavanje gospodarskog života u gradovima koji su bili smješteni u blizini granice sa Osmanskim Carstvom započinje u prvim desetljećima 17. stoljeća, odmah nakon završetka tzv. Dugog rata (1593.-1606.). Gospodarsko oživljavanje se odrazilo u jačanju cehova i trgovine, a gradovi istovremeno dobivaju barokni izgled.² Prema Nevenu Budaku uzroci tog poleta «leže u bogaćenju trgovačko-obrtničkog sloja gradskog stanovništva, u povratku ili dolasku novih crkvenih redova, te doseljavanju plemstva... Usprkos tome što Turci u 17. st. nisu bili onako opasni kao do Dugoga rata, ipak je i vojska ulagala dosta novca u gradove, poglavito u obnovu i osuvremenjivanje njihovih utvrđenja, ali i u podizanju raznih objekata unutar gradskih zidina.»³

Na križištu putova

Vojne i gospodarske potrebe Podravine tijekom 17. stoljeća zadovoljavao je put⁴ koji je vodio od Varaždina preko Ludbrega i Koprivnice u Đurđevac i nastavljao se prema Virovitici.⁵ Dodatno značenje tom putu daje relativna blizina Koprivnice i Varaždina između kojih je udaljenost bila oko 50 km, ali i činjenica da je Varaždin⁶ bio udaljen tek nekoliko desetaka kilometara od Ptujja, vrlo važnog križišta ranonovovjekovnih putova.⁷ Prema Leanderu Brozoviću «Vojna Krajina sagradila je put od Koprivnice preko Križevaca do Ivanića. Taj je put vezao ova mjesta na obrambenoj liniji Koprivnica – Križevci – Ivanić.»⁸

Krajem 16. stoljeća iz Koprivnice su prometni pravci išli u tri smjera. To potvrđuje Pasqualinijev tlocrt iz 1598. koji pokazuje postojanje troja gradska vrata: varaždinskih na sjeveru, turskih na jugu i križevačkih na zapadu,⁹ što bi moglo govoriti o prometnim pravcima koji su tada postojali. Kasnije su južna ili turska vrata zatvorena što se može vidjeti iz Stierovog nacрта iz 1657. godine.¹⁰ Izgleda da je, nakon zatvaranja južnih vrata, prometni pravac prema Osmanskom Carstvu vodio kroz sjeverna ili varaždinska vrata, što je bio jedan od razloga koncentracije trgovačkih funkcija i omogućavanja stvaranja podgrađa i trga sjeverno od koprivničke utvrde.

Dionica puta prema Varaždinu i to na odsjeku od Koprivnice do Ludbrega zabilježena je u izvorima 1643. godine.¹¹ Za Koprivnicu je bila važna i komunikacija od Zagreba preko Križevaca i Koprivnice do Legrada,¹² gdje su se nastavljali putovi prema Štajerskoj i Osmanskom Carstvu. Još je jedan trgovački put iz Koprivnice vodio do Drnja i dalje na teritorij Osmanskog Carstva.¹³ Dio tog puta od Koprivnice prema Peterancu spominje se 1639. godine.¹⁴

Izgleda da je većina spomenutih putova imala, u većoj ili manjoj mjeri, kontinuitet od srednjega vijeka.¹⁵ I u drugim dijelovima pograničnog prostora Slavonske krajine i Provincijala tijekom 17. stoljeća dolazi do gradnje i popravaka cesta. Slično je bilo i na križevačkom području gdje je Hrvatsko-slavonski sabor odobravao trošenje križevačke gradske maltarine za održavanje putova.¹⁶

Sjeveroistočno od Koprivnice, kod Drnja se 1635. godine spominje prijelaz preko Drave.¹⁷ Dravu se prelazilo brodom (skelom), a na drugoj strani je bilo Osmansko carstvo. Nakon što su Osmanlije 1690. napustile Kanižu i prekodravske ugarske krajeve ovaj prijelaz dobiva na značenju, no i dalje je djelomično bio korišten u vojne svrhe. Tako se 1693. godine spominje u odredbama danim vojsci povodom odlaska iz zimskog tabora, te u spisima kojima je posebnim izaslanicama bilo naloženo da poduzmu sve što je bilo potrebno kako bi bio olakšan prijelaz vojske.¹⁸ Saborski zaključci od 14. studenog 1695. godine govore o ovom prijelazu preko Drave.¹⁹ Isti je zabilježen u saborskim zaključcima od 12. srpnja 1704. godine.²⁰ Intenzivirani promet je ometala pri-

jevoznina (brodarina). Ona je bila previsoka pa je od Križevačke županije 5. rujna 1716. godine zatraženo da prijevoznici ne budu preskupi.²¹

Kod Drnja i Leграда su se nalazile manje luke na rijeci Dravi, koje su imale važnost za koprivničko gospodarstvo. Kao što sam ranije spomenuo, Drava je bila plovna, a za Koprivnicu je bila važna uzvodna veza. Luka Legrad je imala dodatno značenje jer se nalazila blizu utoka rijeke Mure u Dravu te je omogućavala trgovinu Murom uzvodno sve do Štajerske.

Trgovina

Koprivničku trgovinu 17. stoljeća valja promatrati u kontekstu gospodarskih procesa koji su se odvijali na širem prostoru.²² Mnogi su gradovi, poput zagrebačkih naselja, na Gradecu i Kaptolu od početka 17. stoljeća, nastojala privući raznim olakšicama nove trgovce i ostale poduzetnike, kako bi se oživjela gospodarska djelatnost.²³ Trgovački su se poslovi najčešće zasnivali na kupoprodaji, ali u trgovini su mogli doći u obzir i drugi pravni poslovi kao npr. zamjena. Takvim su se poslovima bavili ne samo trgovci, nego i drugi poduzetnici. Prema istraživanja Zlatka Herkova sudionici u zagrebačkoj trgovini bili su: domaći trgovci, strani trgovci, obrtnici (domaći i strani), velikaši i plemići (te načelno svaki posjednik), seljaci iz okoline, preprodavači i prodavači kruha i živeža na trgu.²⁴

U razvoju trgovine u Hrvatsko-slavonskom kraljevstvu u 17. stoljeću važnu je ulogu imalo stvaranje trgova za izvozne proizvode. Hrvatsko-slavonski je sabor 1610. godine donio odluku da se uvedu posebni trgovi na koje su svi izvoznici morali dovoziti svoju robu za izvoz. Na te su trgove trebali dolaziti stranci i tamo kupovati izvozne proizvode poput meda, svinja, goveda, žitarica itd. Time je Hrvatsko-slavonski sabor htio riješiti sukob hrvatskog plemstva sa štajerskim i kranjskim staležima oko carine i mitničarine, koja se nametala njihovoj robi u Štajerskoj i Kranjskoj.²⁵

Da su pogranični gradovi poput Koprivnice i Križevaca u prvim desetljećima bili gospodarski slabi pokazuje podatak od 13. veljače 1613. godine kada ih je Hrvatsko-slavonski sabor morao osloboditi od plaćanja poreza.²⁶ O gospodarskoj slabosti govori i to da je Austrijska dvorska komora 20. ožujka 1613. tražila od Ugarske uputu glede molbe gradova Koprivnice i Križevaca za oslobođenje nekih taksa.²⁷

Za jačanje Varaždina, što je posredno pozitivno moglo utjecati i na Koprivnicu, od izuzetne je važnosti bilo prenošenje trgovine s tzv. «ljubljskog puta» na direktnu prometnu komunikaciju između Varaždina i sjevernojadranskih luka. Taj je proces počeo krajem 16. stoljeća, a njegova posljedica će se vidjeti kroz 17. stoljeće u gospodarskom slabljenju Ptuja i jačanju Varaždina koji je preuzeo dio gospodarskih funkcija Ptuja.²⁸ Ova promjena je približila

glavni regionalni gospodarski komunikacijski tok na svega nekoliko desetaka kilometara od Koprivnice što je, uz druge uzroke, izazvalo pozitivni efekt na postupno buđenje koprivničkog gospodarstva.

Prema Leanderu Brozoviću u Koprivnici se trgovalo «za domaće potrebe, ali i sa zemljama Habsburške monarhije.» Izvozili su se poljoprivredni proizvodi, «stoka-goveda, svinje i konji, žitarice..., drvo, orasi, jabuke, perad, jaja i sijeno.»²⁹

U ranom novom vijeku je veliku važnost imala trgovina solju. Koprivnica se solju opskrbljivala iz solane Aussee, koja je bila u posjedu štajerskih staleža kojima je bilo u cilju prodati što više robe u pograničnom prostoru uz Dravu. Glavno skladište za distribuciju soli je postao Varaždin. Iz njega se sol dovozila u Koprivnicu, Međimurje i na čitav pogranični prostor. Krajiški zapovjednici u Varaždinu, Koprivnici i Đurđevcu su se solju opskrbljivali i od osmanskih trgovaca. Zbog toga su štajerski staleži ishodili vladarevu odluku kojima je zapovjednicima u ovim mjestima zabranio kupovanje turske soli.³⁰ Moguće je da je već 1648. u susjednom Drnju postojalo skladište soli,³¹ no o drnjanškoj solani više podataka imamo u 18. stoljeću.³²

Značajnu ulogu za koprivničku trgovinu je imao smjer prema zapadu, a najbliže gospodarsko središte je bio Varaždin. Zbog toga je važno u najkraćim crtama upoznati se s trgovinom toga grada. Ekonomski napredak Varaždina je započeo krajem 16. stoljeća, što se vidi po porastu broja obrtnika i njihovoj većoj specijalizaciji³³, te po demografskom razvoju i uspješnoj borbi protiv varaždinske vlastele. U 17. stoljeću se taj proces nastavio³⁴, a simbolizira ga povlastica koju je od gradova u Hrvatsko-slavonskom kraljevstvu tada imao samo Gradec. Radilo se o tome da su svi trgovci, koji su svoju robu uvozili u hrvatske zemlje ili su je iz nje izvozili, morali ju na nekoliko dana izložiti na prodaju u Varaždinu. Taj je privilegij gradu dodjelo kralj Matija II. 1618. godine. Osim toga Varaždin je, kao što sam već spomenuo, bio glavno skladište soli za Međimurje i Slavonsku vojnu krajinu.³⁵

U Varaždinu je djelovao ceh trgovaca koji je svoja pravila dobio 1629. godine. Kako su ta pravila izgorjela u požaru 1665. godine, novi je statut kralj Leopold potvrdio 1675. godine.³⁶ Grad je bio privlačan strancima, a u razdoblju od 1667. do 1676. godine je trajao spor koji je izbio zbog toga jer su domaći trgovci unutar ceha trgovaca pokušali zabraniti primanje stranaca u ovo udruženje.³⁷ Osim toga, dio trgovine regulirao je novi statut grada Varaždina iz 1699. godine.³⁸ Trgovci su se udružili u poseban ceh i u zagrebačkom Gradecu. Kralj Leopold je tom cehu 1698. potvrdio pravila.³⁹ To pokazuje da su glavna trgovačka središta na prostoru Hrvatsko-slavonskog kraljevstva nesumnjivo bili Varaždin i zagrebački Gradec, dok je trgovački utjecaj Koprivnice i njenih trgovaca, kako ćemo kasnije vidjeti, sve do kraja 17. i početka 18. stoljeća bio vrlo ograničenog značenja.

Značajnije središte tranzitne trgovine je bio i obližnji Legrad, u kojem je od sredine 17. stoljeću došlo do jačeg gospodarskog rasta. Kralj Ferdinand je 1643. godine stanovnicima Legrada podijelio povlastice koje su se odnosile na slobodnu trgovinu po čitavoj Ugarskoj. Uz to treba istaknuti da se 1674. godine ovo trgovište spominje kao važan prijelaz i riječna luka na Dravi.⁴⁰

Trgovci - nositelji gospodarskog buđenja

Nakon Žitvanskog mira 1606. godine, granica Slavonske krajine prema Osmanskom Carstvu pomakla se na istok sa rijeke Česme (Čazme) na Ilovu. Uslijedila je i zabrana četovanja, što je utjecalo na stvaranje povoljnije situacije za razvoj grada i okolice. Iako se tada još ne može u punoj mjeri revitalizirati put od mora prema Ugarskoj, trgovina se ipak počela obnavljati, prerastajući lokalne granice.⁴¹ U nju se polako uključuju i strani trgovci.⁴² Oživljavanje trgovine svjedoče putni listovi dvojice mletačkih⁴³ trgovaca mješovitom robom iz 1602. i 1608. godine.⁴⁴ Uz mletačke, u prvom desetljeću 17. stoljeća, javljaju se i trgovci s prostora unutarjoaustrijskih zemalja, kao 1608. godine trgovac tekstilom Marin Desenmayer.⁴⁵ Osim stranih trgovaca spominju se i domaći trgovci ili kramari, npr. u Koprivnici je 1610. djelovao Petar Solar (Zollar).⁴⁶

U susjednom Drnju, koje je gospodarski bilo usko vezano uz Koprivnicu, nalazilo se jedno od središta za trgovinu sa osmanskim trgovcima. Tu je dolazio trgovac Vinko Perger, čiji je trgovački kapital i radijus trgovine prelazio i znamenitog Lenarda Mülbachera, «zagrebačkog kaptolma kramara»⁴⁷. Za Vinka Pergera do 1606. nemamo pouzdane podatke o vezanosti uz neki prostor, a te je godine bio upisan u knjigu varaždinskih građana. Putovi njegove trgovine su sezali do Njemačke, Engleske, Češke i Osmanskog Carstva. Pergerova trgovina je osim brojnih hrvatskih i slovenskih gradova dolazila do Nürnberga, Jihlave, Graza, Beča, Linza itd. Prema istraživanjima Mirka Androića, Perger je imao kapital u vrijednosti od 81.553 forinte za koje je krajem 16. i početkom 17. stoljeća u Varaždinu mogao kupiti 551 kuću.⁴⁸

Zapovjednik Slavonske krajine Sigismund Herberstein je od Pergera zatražio da doseljenom vlaškom stanovništvu dade na kredit materijal za odjeću. Herberstein je u jesen 1603. imenovan za člana Dvorskog ratnog vijeća u Grazu. On je početkom 1604. kod štajerskih staleža posredovao da se Pergeru (Bergeru) plati 344 forinta koje je vlaško stanovništvo bilo dužno od dobivanja kredita kojim su nabavili materijal za izradu odjeće.⁴⁹

Vinku Pergeru je 1609. godine osmanski trgovac Hagy Memmi pisao pismo 19. ožujka 1609. godine u kojem mu je javio da paša inzistira na proširenju njihove međusobne trgovine. Očito je ta trgovina bila postojala prije te godine. Alajbegov sin je donio 1609. godine Pergeru 400 zlatnih dukata i zlato u vrijednosti od 200 dukata za «neku tešku robu» (u pismu se naglašava da se ne

smije znati koja je to roba), vjerojatno oružje, koju je kao «kamenje za reguliranje Drave» Perger trebao dopremiti do Drnja, a Osmanlije su ju trebali otpremiti niz Dravu dalje prema istoku. Sve se radilo u sporazumu s pašom, a u trgovačkim poslovima su se morali boriti jedino hajduka.⁵⁰

Koprivnička trgovina, nakon početnog zamaha početkom 17. stoljeća, više desetljeća stagnira. «Domaći» trgovci se spominju rijetko kao primjerice «der-nianszki kramar Ivan» 1677. godine.⁵¹

Povlačenjem Osmanskog Carstva s ugarskog prostora omogućilo je intenziviranje trgovine s gospodarskim središtima sjeverno od rijeke Drave. Iako je ovaj proces dio problematike 18. stoljeća te time izlazi iz okvira ovoga rada, ovdje ću se ipak osvrnuti na njegov početak na samom razmeđu 17. i 18. stoljeća.

Krajem 17. stoljeća u Koprivnici su zabilježeni trgovci podrijetlom iz prostora jugoistočne Europe odnosno tzv. «grčki» trgovci. Oni su bili pravoslavne vjere. Iako ih se u izvorima naziva «grčkima» valja naglasiti da su bili različitog etničkog podrijetla, a uz pravoslavnu vjeru zajedničko im je bilo i to da su potjecali iz područja jugoistočne Europe pod vlašću Osmanskog Carstva. Njih su podupirale i štitile krajiške vlasti.

Na svom putu prema Beču tzv. «grčki» trgovci s prostora Osmanskog Carstva su se zadržavali, a zatim i naselili na ovim prostorima još prije Karlovačkog mira 1699. godine. Prema Slavka Gavriloviću, jedna od njihovih najstarijih kolonija u između Save i Drave je bila u Križevcima.⁵² Po istom autoru se to može zaključiti iz njihove tužbe Saboru i njegove odluke na zasjedanju u Zagrebu koje je održano 9. travnja 1682. godine. Tada je odlučeno da im se dopusti putovanje po Hrvatsko-slavonskom kraljevstvu i da im se nadoknadi šteta koju su pretrpjeli. Taj podatak nigdje ne spominje trgovce s osmanskog područja u Križevcima, već se podaci očito odnose na županijsko područje.⁵³

«Grčki» trgovci se u gradu spominju primjerice 1698. kada je zabilježeno da trguju turskom robom. Dana 27. veljače 1704. godine spominje se Nikola Petrović «Graccum», a 28. svibnja iste godine zapisano je da su grčki trgovci prodavali kožu.⁵⁴ Ukoliko se korigira pretpostavka Slavka Gavrilovića da je njihova najstarija kolonija na prostoru između Save i Drave bila u Križevcima (radi se o županiji, a ne o gradu), a koju je autor donio na temelju saborskog zaključka iz 1682. godine, onda možemo vidjeti da je Koprivnica najstarija naseobina onih trgovaca koji su u «međurječje» pod habsburškom vlasti došli iz prostora Osmanskog carstva. Tome u prilog ide i spominjanje koprivničkog trgovca Izaka Petrovića 1681. godine,⁵⁵ koji je, iako se to izrijeком ne spominje u izvorima, najvjerojatnije spadao među «grčke» trgovce.

Godine 1707. u Koprivnici su djelovali pravoslavni «grčki» trgovci: Lacko Tanasković, Dimitrija Mikulić, Dimo Peiković, Slarida Janković, Miter Petrović, Kosta Parasković, Stipan Dimović, Kosta Lasarović i Kosta Karajanko-

vić.⁵⁶ Prema Rudolfu Horvatu «grčki» su trgovci stanovali Pod Pikom tj. na prostoru oko gradskih opkopa i to u iznajmljenim kućama kojima su vlasnici bili koprivnički građani Zebić, Rigoni, Matulj, Jurinić i Monhort. Trgovci su gradu plaćali pristojbu od 1 forinte za pokriće redovitih i izvanrednih gradskih troškova.⁵⁷ U Koprivnicu su se 1709. godine doselili: Janko Marković, Janko Dimčev, Janko Stepan, Dimo Mihal, Stojan Todor i Dimo Angorčić, 1710. godine Dimo Manojević i Dimo Đurko. Godine 1711. trgovao je Dimče Dona u župnikovoj trgovini, 1712. su došli trgovci Dimo Sabol i Todor Cirko.⁵⁸ Njihov je broj do 1720. godine narastao na 25 do 30.⁵⁹

Sačuvani su podaci o djelovanju koprivničkih trgovaca na ugarskom prostoru krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Godine 1692. u Ugarskoj je (najvjerojatnije u Veszprému) trgovao Stanon Mihalović «Racz von Caprunicz».⁶⁰ Prema prometnom zapisniku carinarnice Siget vidljiva je nazočnost koprivničkih trgovaca. Tamo su ribom trgovali 1695. Blaž Puhalo i Ivan od Koprivnice, a 1696. Ivan Hersatović i Mitar Rac.⁶¹ U Veszprému je 1701. zabilježen trgovac Lazko Raz⁶², a 1702. u Baji Matija Freny, Latzko Raz, Emanuel Raz, Ivan Raz, Ivan Kolar, Mitar Raz, Plaso od Koprivnice i Lazko Petrović.⁶³ U Sigetu su 1703. djelovali Manuel Raz, Siftor od Koprivnice, Marko Racz, Blaž od Koprivnice, Lacko Horvat, Lazko Raz od Koprivnice, Nikola od Koprivnice i Bogdan Raz od Koprivnice.⁶⁴ Tri godine kasnije, 1706. u Sigetu nalazimo podatke o Mihalju Blaškoviću, Ivanu Beszamoszki, a 1707. i 1708. o Ivanu Beszamoszki.⁶⁵ U prometnom zapisniku carinske filijale Sill 1705. je zabilježen koprivnički trgovac Bockmon Raz.⁶⁶ Spisi carine u Kaniži iz 1712. bilježe koprivničke trgovce Tomaša Čižmaka, Ivicu Balasija, Juru od Koprivnice i Janka Kutosia.⁶⁷ Osim na ugarskom prostoru koprivnički trgovci su svoju djelatnost širi i na prostore bliže Osmanskom Carstvu (bosanskom prostoru). U Parkracu se 1714. spominju trgovci: Christian Beczker, Nikola Sylkovich, Andrija Rotmeister i Stjepan Juroviz.⁶⁸

Sajmovi – probuđena mjesta razmjene

Za gospodarstvo ranonovovjekovnih gradova veliki su značaj imali sajmovi.⁶⁹ Pema Fernandu Braudelu «njihova je uloga u tome da prekinu preuski krug običnih razmjena... Čak i sajmovi u mnogo u mnogim skromnijim trgovištim koja izgledaju samo kao spoj bliskog sela i gradskog obrtništva, prekidaju zapravo uobičajeni krug razmjena... Svi se sajmovi pojavljuju poput kratkotrajnih gradova, međutim, gradova samo po broju njihovih sudionika. Povremeno postavljaju svoje ukrase, a onda, kada je svetkovina gotova, miču logor...»⁷⁰

Koprivnica je privilegij održavanja tjednih sajmova ponedjeljkom imala od 4. studenog 1356. godine⁷¹, a kao dokaz zadržavanja tjednog sajma i u 16.

stoljeću može nam biti odluka Sabora od 15. ožujka 1562. godine na kojem se, između ostalih, spominje koprivnički tjedni sajam.⁷² Grad Koprivnica je od kralja Ferdinanda 17. ožujka 1638. godine dobila privilegij za održavanje dva sajma: 26. ožujka (prvi radni dan iza Blagovijesti) i 7. prosinca (prvi radni dan iza Nikolinja). Isti kralj je poveljom od 4. lipnja 1652. godine dozvolio održavanje trećeg sajma na dan 2. srpnja (pohod Blažene Djevice Marije).⁷³

U Koprivnici je postojao običaj da se tjedni sajam držao u nedjelju umjesto u ponedjeljak kako je određeno privilegijem. To se protivilo zaključcima Sabora od godine 1611. i 1629, koji su zabranili trgovanje u nedjelju i blagdane. Zato je Sabor, koji se 14. travnja 1689. godine sastao u Zagrebu, uputio grad Koprivnicu da tjedni sajam iz razloga pobožnosti premjesti od nedjelje na koji djelatni dan. Gradski magistrat u Koprivnici nije poslušao Sabor pa je ostao kod prijašnjeg običaja. O tome se raspravljalo na Saboru, u Želinu 22. ožujka 1691. godine. Sabor je po želji zagrebačkog biskupa Aleksandra Mikulića obnovio svoje zaključke od godine 1611, 1629. i 1689. Kako se grad Koprivnica nije držao tih zaključaka, Sabor je odredio da križevački podžupan Baltazar Patačić ode u Koprivnicu i opomene Gradski magistrat da se prilagodi donesenim zaključcima. Kako podžupanova opomena nije koristila, dozvolio je Sabor, održan u Zagrebu 7. svibnja 1691, zagrebačkom biskupu da protiv grada Koprivnice odredi na sjednici duhovnog stola crkvenu kaznu. Koprivničani su nastavili držati tjedni sajam u nedjelju, a to je biskupu dojavio Tomo Čuz, koji je time na sebe navukao mržnju koprivničkih građana, te se bojao njihove osвете. O tome se raspravljalo na Saboru u Zagrebu 7. ožujka 1693. godine. Sabor je biskupa uputio neka po križevačkom podžupanu poduzme sva pravna sredstva; ujedno je odredio globu koju je Gradski magistrat Koprivnice morao platiti za svaki sajam koji bi se održao u nedjelju.⁷⁴

Zanimljivo je da gvardijan koprivničkog Franjevačkog samostana Pavao Pribojević 25. ožujka 1610. godine dao dopuštenje Petru Kramaru ili Zolaru (Solaru) da može na samostanskoj zemlji uz crkvu u Koprivnici držati svoju trgovinu.⁷⁵ Kako znamo da se tadašnji franjevački samostan nalazio u neposrednoj blizini današnje župne crkve Sv. Nikole, lako se može zaključiti da se koprivnička trgovina početkom 17. stoljeća, odvijala na prostoru današnje Esterove ulice. Idućih desetljeća su trgovačke i sajmene funkcije postupno bile premještene u sjeverni (gdje su danas Zrinski trg i Trg bana Josipa Jelačića) i zapadni dio grada (prostor današnje Nemčićeve ulice i Trga mladosti).

Sustav mjera – pomagalo gospodarstva

Autarkični gospodarski razvitak i različiti strani utjecaji djelovali su na stvaranje više sustava mjera na prostoru hrvatskih zemalja, što je otežavalo napredak trgovine i ubiranje javnih daća. Logično je bilo da se postupno ide prema pokuša-

ju stvaranja jedinstvenih mjera. Hrvatsko-slavonski sabor je primjerice 1629. zaključio da se za mjerenje vina i žitarica u čitavoj zemlji upotrebljavaju mjere zagrebačkog Gradeca, koje će biti označene pečatom Kraljevine.⁷⁶ Taj se zaključak nije provodio pa je Sabor 1640. godine obvezao jednog činovnika na uređenje mjere za žito i vino u svakoj hrvatsko-slavonskoj županiji.⁷⁷ Po Nevenu Budaku je normiranje mjera zasigurno bilo preduvjet za jačanje trgovačke razmjene u gradovima.⁷⁸ Godine 1641. je određeno da se u Križevcima, Varaždinu i Zagrebu postavi kamena mjera za žito koja bi bila u skladu sa starom županijskom mjerom.⁷⁹ Slične saborske odredbe su bile više puta obnavljane.

Za proučavanje gospodarskih procesa u Koprivnici potrebno je poznavati mjere s kojima se susrećemo na gradskom području. Njih je nadzirao tržni nadzornik.⁸⁰ Godine 1629. je na prostoru Hrvatsko-slavonskog kraljevstva donesena odredba da se mjere obilježavaju kraljevskim pečatom. Ranije je bio običaj da slobodni kraljevski gradovi to čine svojim pečatom. Hrvatsko-slavonski sabor je 1643. donio odluku da se strogo nadzire ispravnost novih mjera. Prema istraživanjima Stanislava Vikera od mjera na prostoru grada Koprivnice zabilježene su vedro (npr. 1639.), vagan ili mjerov (1700.), kabel ili kebl (npr. 1639. i 1661.), jutro (ral), funta (1706.), hvat, kopač (za vinograde) i druge.⁸¹ Ustrojavanje sustava mjera u Koprivnici zasigurno je olakšalo gospodarske odnose te bilo jedan od preduvjeta za ekonomski napredak.

Jesu li malta i tridesetnica bile zapreke razvitku gospodarstva?

Hrvatsko-slavonski sabor je 1610. godine odlučio ukinuti mitnice odnosno malte⁸², kao zapreke trgovini, ali se njihov broj tijekom 17. stoljeća povećavao. Nove mitnice su podignute u brojnim mjestima – primjerice 1629. godine u Ivancu, 1651. u Varaždinskim Toplicama, 1660. u Križevcima, 1669. u Cirkveni, 1681. u Velikom Bukovcu itd.⁸³ Zanimljivo je spomenuti da je grad Varaždin 25. ožujka 1655. dobio kraljevu povelju za podizanje mitnice u Knegincu ili na rijeci Plitvici.⁸⁴ Na zahtjev grofova Emerika i Jurja Erdödyja, Hrvatsko-slavonski sabor je 11. kolovoza 1655. spriječio podizanje te mitnice.⁸⁵ Gradska općina Varaždina je krajem 17. stoljeća uspjela podignuti mitnicu na Kamenom mostu, a grofovi Erdödy su ponovo, ali ovaj puta neuspješno, pokušali spriječiti njeno podizanje.⁸⁶

Početkom 1651. godine se koprivnički gradski magistrat obratio kralju Ferdinandu III. s molbom da vladar gradu Koprivnici dozvoli podizanje malte.⁸⁷ To je potvrdio Hrvatski sabor na zasjedanju u Varaždinu 1. srpnja 1652. godine uz uvjet da grad mora ubuduće popravljati i u dobrom stanju održavati mostove i cestovne nasipe.⁸⁸ Uz maltu je bilo povezano radno mjesto ubirača maltarine.⁸⁹

Razlog za dobivanje malte je bio u tome što se Koprivnica nalazila na većoj udaljenosti od drugih gradova, a bila je izložena osmanskoj opasnosti. Osmanlije su iz Virovitice i Kaniže provaljivali u koprivnički kraj gdje su hvatali ljude i stoku, palili kuće, crkve i mostove, a također namjerno uništavali ceste. Pri tome je bio znatan promet kroz Koprivnicu, te se grad nadao da će od pobiranja maltarina imati toliko prihoda, koliki su bili troškovi za održavanje cesta i mostova. Po tadašnjem pravu i običajima trebalo je po sajmovima i drugim javnim mjestima u Hrvatskoj oglasiti, da će se od 1651. godine u Koprivnici pobirati maltarina.⁹⁰

Kako bi grad to mogao provesti morao je kraljevu potvrdu od 20. siječnja 1651. godine predočiti Hrvatsko-slavonskom saboru, koji ju je imao pravo prihvatiti ili odbiti. Na saborskom zasjedanju u Varaždinu dana 1. srpnja 1652. godine odlučeno je da se odobrava podizanje malte u Koprivnici, ali uz uvjet da grad mora ubuduće popravljati i u dobrom stanju čuvati mostove i cestovne nasipe.⁹¹ Prema tome, iako je malta bila prepreka u razvitku trgovine, vodeći slojevi Koprivnice su imali razloge za njeno ustanovljavanje kako bi preko maltarskih prihoda mogli ulagati financijska sredstva poglavito u održavanje prometne infrastrukture.

Na Hrvatsko-slavonskom saboru održanom 1660. godine određeno je da se u Koprivnici ili Drnju podigne tridesetnica⁹² gdje će se plaćati tridesetina na trgovinu robom uvezenom iz Osmanskim Carstvom. Od plaćanja robe su trebale biti oproštene stvari koje su zarobljenici donášali za svoju otkupninu.⁹³ No, Koprivnica nije uspjela postati sjedište tridesetnice koja je bila smještena u obližnjoj utvrdi Drnje. Prijelaz sa tridesetnicom je postojao i dalje pa se 1681. godine spominju odredbe Hrvatsko-slavenskog sabora po kojima se morala davati desetina na robu uvezenu iz Osmanskog Carstva kod Drnja.⁹⁴

Uz drnjansku tridesetnicu, za Koprivnicu je bila važna i ona u Legradu. Najstariji podaci koji govore o filijali legradske tridesetnice su od 3. travnja 1671. godine.⁹⁵ Iako se o izriječkom ne spominje u izvorima, najvjerojatnije je bila filijala tridesetnice u Nedelišću.⁹⁶ Filijalu tridesetnice je tada vodio Juraj Frančić, koji je kasnije postao prvi tridesetničar samostalne legradske tridesetnice. Iz najstarijeg popisa pristojbi, koji obuhvaća razdoblje od 1671. do 1674. godine, vidi se da su pristojbe tridesetnici plaćali uglavnom stanovnici iz Legrada i okolice.⁹⁷ Od kraja 17. stoljeća su legradsku tridesetnicu vodili Ivan Husić (1695.), Petar Nagy (1698.), Ivan Malik (1698-1712.) itd.⁹⁸ U Malikovo vrijeme sačuvano je nekoliko izvješća o pristojbama koje su pojedinci plaćali legradskoj tridesetnici, a među njima se spominje Janko Šiftier iz Koprivnice.⁹⁹ Za razliku od maltarine, koja je omogućavala dodatne gradske prihode, Koprivnica i njeni trgovci nisu imali nikakve koristi od tridesetnica u Drnju i Legradu.

Cehovi

Relativnim poboljšanjem uvjeta života, ali i povećanjem broja stanovnika te uvjeta privređivanja u podravskom prostoru sve više tijekom 17. stoljeća jača gospodarstvo.¹⁰⁰ Značajnu ulogu u izvanagrarnom gospodarstvu podravskog prostora, a posebice grada Koprivnice te nekih trgovišnih mjesta, igrali su cehovi.¹⁰¹ Prema nekim mišljenjima (Leander Brozović¹⁰², Dragutin Feletar¹⁰³) postoji pretpostavka da još u 15. stoljeću u Koprivnici osnovana kožarska bratovština ili možda ceh, no o pravom «rođenju» koprivničkih cehova možemo govoriti tek u 17. stoljeću.

O pojavi prvog koprivničkog ceha govori nam jedan podatak od prije 1607. godine.¹⁰⁴ Izaslanici koprivničkih kovača¹⁰⁵, bravara, mačara, remenara, sedlara i zlatara: kovač Matej Keceuš te bravari Juraj Manduk i Pavao Lukarić zamolili su zagrebački ceh kovača, bravara, mačara i zlatara u gradu na brdu Gradecu, da im izdaju prijepis svojih cehovskih povlastica. Svoju su molbu obrazložili time da žele stvoriti novi ceh ili bratovštinu u Koprivnici. Zamoljeni zagrebački ceh je to dozvolio, ali su zagrebački remenari i sedlari prosjedovali protiv toga, no ipak su se na kraju odlučili za sporazum te su dozvolili da se prijepis izda ne samo koprivničkim kovačima, bravarima, mačarima i zlatarima nego i remenarima te sedlarima. Na koprivničkoj se povelji ne nalazi nikakva klauzula, ali je u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu sačuvan prijepis povelje, kojom je kralj Ferdinand III. dana 16. lipnja 1655. godine potvrdio koprivničkom cehu ove povlastice potvrđene od Zagrepčana. Iz tog prijepisa saznajemo da je prijepis zagrebačkog privilegija potvrdio još 1607. godine koprivnički gradski sudac Ivan de Sancta Villa. Time je utemeljen ceh kovača, bravara, mačara, remenara, sedlara i zlatara. Ova isprava je, za sada, najstarija pronađena cehovska povelja u gradu Koprivnici.¹⁰⁶ Činjenica da je unutar ovog ceha djelovalo šest struka vjerojatno govori o slaboj razvijenosti pojedinih struka u gradu.

Zlatari, za koje nije sigurno da su bili pripadnici spomenutog koprivničkog ceha, spominju se u matičnoj knjizi krštenih i to: 27. veljače 1662. Andrija Snauperger te 29. veljače 1670. Petar Pechuhlia, dok se 19. rujna 1665. kao kum spominje Toma Zrebernar.¹⁰⁷

Pojedini majstori su djelovali izvan cehova, no cehovska organizacija je pružala otpor takvim majstorima iako je gradska uprava dozvoljavala izvancehovsku djelatnost. To ilustrira parnica iz 1678. koju je pokrenuo Ivan Hrupa u ime cijeloga Ceha bravara, zlatara, kožara i dr. kao tužitelja, protiv Ivana Pečulije, zlatara, optuženoga zbog obavljanja zlatarske djelatnosti, a da nije član ceha. Tužitelj je tražio da se optuženi ili učlani u ceh ili da prestane obavljati zlatarski posao. Optuženi je u svoju obranu pokazao vjerodostojni dokument koji mu je izdao grad Koprivnica uz suglasnost ceha da smije obavljati zlatarsku djelat-

nost bez učlanjivanja u ceh pod uvjetom da ne drži šegрта. Sud je zbog toga oslobodio optuženoga i on je mogao nastaviti raditi svoj posao izvan ceha.¹⁰⁸

Prema Josefu Kulischeru cehovi su «do krajnjosti zaoštrili politiku zatvaranja. Ulazne pristojbe, zahtjevi, što su se stavljali na majstorski rad, sve su više rasli. To je vodilo tome, da su u cehove stvarno mogli ući samo sinovi i zetovi zanatlija, koji su već bili učlanjeni u cehove, kolikogod je pristup u cehove formalno bio otvoren svakome.»¹⁰⁹

U Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu čuva se dokument od 20. veljače 1673. godine koji predstavlja pravila koprivničkog čizmarskog ceha. Pred gradskog suca Nikolu Saića i ostale senatore došli su koprivnički čizmari: Ivan Vilović, Juraj Herman, Juraj Vinicaj, Mihael Hodalin, Martin Cvinković, Juraj Pribegović i Luka Debeli i predstavili odredbe kojima se služe majstori istog zanata u Varaždinu. Brinući se za napredak grada, sudac i senatori su odlučili spomenute odredbe sačuvati, prepisati i potvrditi.¹¹⁰ Kako je to bio tipičan koprivnički ceh važno je prepričati odredbe koje osim za poznavanje cehovskog života prikazuju i dio koprivničke svakodnevice

Prva odredba govori o načinu primanja novih članova u ceh. Novi član se prima u nazočnosti gradskog senata, upisuje se među građane, polaže prisegu i prihvaća običaje grada. Nakon što je primljen među građane, budući član čizmarskog ceha dužan je pokazati pred cehmajstorom (starješinom ceha) i ostalim majstorima rodni list i svjedočanstvo o naučenom zanatu. Zatim u određenom vremenskom roku mora izraditi majstorski rad i jedan zlatnik staviti u cehovsku ladicu. Majstorski rad ocjenjuju majstori koje je kandidat za majstora dužan počastiti ručkom. Novi član mora položiti u ladicu 16 ugarskih forinti, a tek ako zadovolji svoje suce majstorskim radom budući se član primao među majstore. Majstor je obavezan zakonito se oženiti, snositi sve općinske poreze i terete, pokoravati se odredbama, a majstorski rad izraditi u roku jedne godine.¹¹¹

Majstoru nije bilo dopušteno kupovati kožu na sajmu ili izvan njega bez znanja drugih majstora. Za ovaj prijestup bila je predviđena globa od 4 ugarske forinte. Pečatom ceha koji se čuvao u ladici cehovske škrinje bilo je dozvoljeno pečatiti samo sa znanjem svih majstora. Cehmajstor je sazivao skupštine ceha četiri puta godišnje. Tada su se čitale cehovske odredbe Svaki član je bio dužan četiri puta godišnje u cehovsku ladicu staviti po 25 ugarskih forinti.¹¹²

Mesarska je struka u srednjovjekovnim gradovima bila osobito razvijena, a analize prehrane gradskog stanovništva u nekim njemačkim gradovima, dobivene na temelju analize kostiju u jamama za otpad, otkrivaju da je potrošnja mesa u srednjem vijeku bila daleko veća nego što je danas.¹¹³ U Koprivnici se mesari, barem prema dosadašnjim spoznajama, u ranome novom vijeku prvi puta spominju 1556. godine.¹¹⁴ U drugoj polovici 17. stoljeća, 1676. godine

zabilježeni su mesari: Mihael Vuk, Ivan Curiš, Blaž Stanković, Stjepan Plavec, Matija Balentić, Mihael Horvat, Mihael Perliok i Martin Usoničić, koji nisu bili organizirani u zaseban ceh.¹¹⁵ Broj mesara je vjerojatno porastao u posljednjoj četvrtini 17. stoljeća pa su oni odlučili organizirati svoj ceh. Mesari iz Koprivnice: Krsto Gazda, Stjepan Međimorec, Ivan Cmerek, Vid Draganić, Petar Debić i Mihalj Horvat su 18. travnja 1697. došli u Varaždin gdje su od tamošnjeg magistrata dobili odobrenje za preuzimanje pravila mesarskog ceha. Koprivnički mesari su preuzeli cehovska pravila od svojih varaždinskih kolega i tako stvorili preduvjete za osnivanje samostalnog ceha. Varaždinski gradski sudac Matija Marić, zajedno sa senatorima i prisežnicima, je koprivničkim mesarima izdao prijepis pravila varaždinskog mesarskog ceha.¹¹⁶

U zapisnicima varaždinskog mesarskog ceha iz 1697. godine piše: «Item prielszem od Koprivnichkeh Meszarou za priuilegiume illiti prauicze cheske, flor. hung. 32.» Očito je pri tomu, da su Koprivničanci došli u Varaždin po već naručena pravila i da su za taj prijepis platili varaždinskom mesarskom cehu prilično veliku svotu od 32 ugarska forinta. Kako sam prijepis i materijal (pergamena) nisu mogli toliko koštati, varaždinski je ceh sebi izgleda zaračunao oveću odštetu, budući da su i oni za svoje privilegije bili izdali daleko veće svote. Uz to postoji još jedna bilješka: «Item kadaszu bili Koprivnichanczi zarad litzou yliti prauich y kadaszu oprauliali zaradi humerouoga deticha dalszem teda na uino flor. hun. 2, din. 30.» Taj su događaj i susjedski sastanak morali zapečatiti vinom, kako se ne bi zatrli stari dobri običaji, pogotovo mesarskih majstora, koji su, sigurno ne samo u Varaždinu, prednjačili u pretjeranom jelu i pilu u usporedbi sa svim ostalim cehovima.¹¹⁷

U Koprivnici se krojači spominju od 1679. godine. Krojač Marka Korena je tužio svoju sluškinju Doroteju Soklja, da mu je navodno ukrala krojačke potreštine. Budući da tužitelj nije mogao dati pouzdane dokaze, a optužena je imala svjedoka za svoju tvrdnju, sud odlučuje da optužena nije kriva te da tužitelj treba platiti njenom ocu sve zaostale plaće i troškove postupka.¹¹⁸ Izgleda da je broj krojačkih majstora do kraja 17. stoljeća porastao do te mjere da je postojala potreba stvaranja vlastitog ceha.

Krojački ceh u Koprivnici je svoja pravila dobio 1698., a ona uređuju pravila poslovanja majstora i njihovih radionica po sličnom organizacijskom sustavu kao za čizmarski ceh.¹¹⁹ Uz to se 1679. spominje krznar Mihael Horvat.¹²⁰ Protiv lončara Stanislava Sirca i njegove supruge Katarine Trubeš tužbu je 1679. pokrenuo Marko Koren. On ih je optužio za preuzimanje i skrivanje krojačkih materijala koje je tužitelju potajno uzimala njegova sluškinja Doroteja. Optuženi priznaje da je prsluk i košulju, koje je sašila njegova žena, kupila spomenuta sluškinja, a ostalo poriče. Sud odlučuje da budući da je optuženi dijelom priznao, a i zbog drugih dokaza koji upućuju da je čuvao mnoge stvari koje je otuđila spomenuta sluškinja, bit će osuđen u korist tužitelja, ako tužitelj svojom zakletvom mogne dokazati koliko je to bilo stvari, i još k tomu na 12 i

pol ugarskih forinti za Sudbeni stol.¹²¹ Godine 1702. spominje se orguljaš Ioanes Liczitari Germanus.¹²² Iz njegovog prezimena je moguće pretpostaviti da je možda ranije bio licitarske (medičarske) struke, a očito je podrijetlom s njemačkog govornog prostora što bi moglo biti prilog spoznajama o doseljavanju nekih zanatlija iz zapadnih područja.

O materijalnoj kulturi prostora gdje su živjeli majstori¹²³ u 17. stoljeću znamo vrlo malo, uz to na koprivničkom području još uvijek nisu počela sustavna arheološka istraživanja koja bi se posvetila ranom novom vijeku.¹²⁴ Kao jedan od tragova preostale cehovske materijalne kulture 17. stoljeća je pečatnjak čizmarskog (obučarskog) ceha iz 1679. godine,¹²⁵ te još nekoliko predmeta koji se čuvaju u Muzeju grada Koprivnice.¹²⁶

Pravo na obavljanje zanata i držanje naučnika (šegrta) i pomoćnika (djetića ili kalfi) budućem članu nije bilo dozvoljeno sve dok cehovska skupština ne bude zadovoljna njegovim radom. Ako se budući član ceha doseljava u grad, dozvolu za rad je davala cehovska skupština, na temelju predočenog majstorskog svjedočanstva, uzornog života i podrijetla. Po pitanju prekršaja koje učine članovi ceha nadležno je bilo gradsko sudište, cehmajstor i ostali majstori. Za strance koji prodaju čizme izvan uobičajenog vremena tjednog sajma bila je predviđena kazna. Udovice majstora uživale su mužev majstorski privilegij dok se ponovo ne udaju. Udaju li se za majstora druge struke gubile su prava. Majstorski sin je prigodom primanja u ceh bio dužan počastiti majstora ručkom i napraviti majstorski rad. Majstorima i udovicama nije bilo dozvoljeno držati više od dva šegrta ili djetića. Šegrta su bili dužni učiti zanat pune četiri godine. Četvrte godine imali su pravo na tjednu novčanu naknadu od 10 ugarskih denara. na kraju naukovanja šegrt je dobivao majstorsko odijelo i svjedočanstvo o izučenom zanatu ovjereno cehovskim pečatom za koje je plaćao jednu ugarsku forintu u cehovsku ladicu. Isti šegrt je plaćao uobičajenu naknadu djetićima u čiji rad je ulazio. Šegrta su nakon što su postali djetići bili dužni tri godine «vandrati». Njihova tjedna plaća je iznosila najviše 32 ugarska denara, koju su majstori bili dužni plaćati pod prijetnjom kazne. Majstor koji je primio djetića, a zna da je pobjegao od majstora kažnjavao se sa 4 ugarske forinte, a bio je dužan vratiti djetića pravom majstoru. Ako se djetić nije pokorio i vratio svom pravom majstoru isključio se iz zanata. Šegrta majstora koji nisu bili u cehovskom udruženju primali su se u udruženje samo ako su pokazali svjedočanstvo o izučenom zanatu stečenom kod drugog zakonitog majstora. Uvjet za dobivanje svjedočanstva je bio da cijelu godinu, povrh propisanih godina učenja, rade kod zakonitog majstora. Ako se dogode svađe između majstora ili djetića, presuđivao je i kažnjavao cehmeštar s ostalim majstorima. Strankama u sporu je bilo dozvoljeno braniti se pred gradskim sucem, ali bez sramoćenja i nanošenja nepravde cehu. Ako djetići i šegrta pozovu majstora da ih brani, u cehovsku ladicu je morao platiti za svaku skupštinu 25 ugarskih denara. pozivu cehmaj-

stora su se svi članovi ceha bili dužni odazvati, a u protivnom su bili dužni platiti novčanu kaznu od 25 ugarskih denara, osim onih koji se opravdaju.¹²⁷

Posljedica «vandranja» uglavnom po radionicama njemačkog govornog područja bila je ta da su se ne samo u Koprivnici, nego i općenito u Hrvatskoj i Slavoniji uvriježili njemački nazivi za alat i proizvode.¹²⁸

Sačuvana su i pravila čizmarskih djetića na hrvatskom jeziku, a datirana su 31. listopada 1673. godine. Postoji i potvrda pravila koprivničkih čizmara iz 1681. godine, a iz iste je godine dokument pod nazivom «Czeski Artikulussi Plemenitoga Czeha chismesinskoga na Horvatski jezik probnrjeni znachinom kak znutra».¹²⁹

Uz primanje u čizmarske šegrte ima jedna odluka iz 1679. godine, koji pokazuje dio životne stvarnosti budućeg šegrta koji je ostao bez oca. Gradsko poglavarstvo je donijelo odluku o imovini Stanka Bobike, sina pok. Jurja Bobike i Marije Mikulas. Budući da ga je stric Lovro Bobika dao u nauk kod čizmarskoga majstora Pavla Francetića, sva pokretna imovina koja je Stanku preostala treba se procijeniti, prodati i novac dati njemu. Što se tiče 30 ugarskih forinti nasljedstva koje se nalaze kod njegovoga strica, 15 se treba dati majstoru, koji će ih vratiti Stanku na završetku nauka, a 15 još može zadržati Stankov stric, ali uz plaćanje kamate.¹³⁰

Kako je Varaždin bio vrlo važno cehovsko središte, koje je, kako smo mogli vidjeti, utjecalo na razvoj cehova u Koprivnici, spomenimo tek osnovne informacije o varaždinskim cehovima. Godine 1557. potvrđena su pravila ceha kirurga, brijaća i kupalištara, kao i pravila krznarskog ceha. Tkalački ceh je svoja pravila pisana hrvatskim jezikom dobio 1561. godine.¹³¹ Od 1559. se spominje krojački ceh.¹³² Hrvatski sabor je na zasjedanju 8. studenoga 1621. godine potvrdio povlastice koje je kralj Ferdinand dao krojačkom cehu u Varaždinu.¹³³ Oko sredine 16. stoljeća (ili u njegovoj drugoj polovici) je vjerojatno osnovan mesarski ceh, a njegovi zapisnici postoje od 1589. godine.¹³⁴ Varaždinski obučari su 1559. godine preuzeli pravila od zagrebačkih postolara koje im je podijelio 1466. godine kralj Matijaš Korvin, a iste su se godine varaždinski krznari, uzdari, sedlari, štitari, lučari i kopljari udružili u zajednički ceh, koji je preuzeo pravila od zagrebačkih krznara, uzdara i remenara iz 1466. godine. Varaždinski zidari s tesarima su se udružili u zaseban ceh kojemu je 1561. godine pravila potvrdio gradski sudac Juraj Flajšman. U Varaždinu je 1613. godine utemeljen zlatarski (odnosno srebrnarski) ceh, a pravila mu je 1628. godine potvrdio kralj Ferdinand II.¹³⁵ J. Adamček donosi podatak da se lončarski ceh spominje od 1589. godine.¹³⁶ Od 1717. spominju se pravila za lončarski ceh.¹³⁷

Osim u Koprivnici i Varaždinu, cehovi jačaju i u susjednim gradskim naseljima Križevcima i Legradu. Križevački čizmari su 1646, a krznari 1649. godine

preuzeli pravila istovrsnoga zagrebačkoga odnosno gradečkog ceha.¹³⁸ Još u bravari i ostrugari iz Donjeg grada u Križevcima osnovali 1510. godine zajednički ceh. Njegova su pravila 1521. godine preuzeli zagrebački bravari, kovači, ostrugari i sabljari.¹³⁹ Križevački ceh je do kraja 16. stoljeća prestao djelovati, godine 1647. je ponovno osnovan ceh željezarske struke, koji je svoja pravila preuzeo od zagrebačkih majstora, onih istih koji su za svoj rad preuzeli pravila starog križevačkog ceha iz 1510. godine.¹⁴⁰ Godine 1646. sastavljena su pravila križevačkog lončarskog ceha.¹⁴¹

U Legradu je još u 15 stoljeću zabilježen ceh nožara. Legrad je imao četiri sajma u 17. stoljeću, a trgovci s njemačkog i talijanskog te osmanskog prostora su se uključivali u trgovinu s legradskim nožarima. Iz godine 1674. godine postoje pravila legradskih djetića u starom cehu. Sačuvan je statut starog ceha legradskog iz 1677. godine gdje se spominju kovači, bravari, kolari i remenari.¹⁴² Posebno je zanimljiv tekst pravila šošarskog i kušnjarskog ceha u Legradu iz 1697. godine koji sadrže 30 članaka i izuzetan su dokument o ustrojstvu cehova u širem koprivničkom okruženju.¹⁴³

Moguće je zaključiti da su u Koprivnici djelovala 4 ceha koja se spominju u 17. stoljeću. U Križevcima je tijekom 17. stoljeća postojalo 5 cehova.¹⁴⁴ U Legradu su djelovala ukupno 3 ceha¹⁴⁵, dok je u Varaždinu¹⁴⁶ i zagrebačkom Gradecu zabilježeno po 9 cehova.¹⁴⁷ Iako sam ranije utvrdio da je u posljednjim desetljećima 17. stoljeća došlo do ubrzanog osnivanja novih koprivničkih cehova, usporedba s drugim slobodnim kraljevskim gradovima Hrvatsko-slavonskog kraljevstva (zagrebački Gradec, Varaždin i Križevci) pokazuje da je među njima Koprivnica imala najslabije razvijene cehove. Ona je tada imala samo jedan ceh više od susjednog Legrada koji je ipak bio samo privilegirano trgovište. Mali broj koprivničkih cehova, u usporedbi sa susjednim cehovskim središtima, pokazuje slabu razinu razvijenosti cehovske proizvodnje u Koprivnici.

Kako su u razdoblju od 1673. do 1698. osnovana tri od četiri poznata ceha tijekom 17. stoljeća, to nam može biti pokazatelj da je u posljednjoj trećini stoljeća došlo do daljnjeg razvitka pojedinih struka (u ovom slučaju čizmara, mesara i krojača) da su mogli osnovati zasebne cehove. Moguće je utvrditi da se pojava cehova podudara se s jačanjem trgovačke aktivnosti u gradu. Ta podudarnost može se jasno uočiti na početku i na samom kraju 17. stoljeća.

Seljačka društva

Na teritoriju Koprivnice živjelo je više skupina seljačkog stanovništva, od slobodnog seljaštva do kmetova. Građani¹⁴⁸ slobodnog kraljevskog grada Koprivnice su se većinom bavili poljoprivredom, a živjeli su tipičnim seljačkim načinom života u raznim gradskim ulicama. Možemo pretpostaviti da su činili

većinu gradskog stanovništva tim više ako im se pribroje relativno brojni kalfe i cehovski majstori koji su također obrađivali svoja poljoprivredna dobra. Oni su pravno bili građani slobodnog i kraljevskog grada, ali su živjeli životom seljaka. Možemo reći da su bili seljaci s građanskim pravima. Prednost njihovog života je da su bili slobodni od feudalnih podavanja. Slobodni seljaci u Koprivnici su najvjerojatnije imali vrlo različiti socijalni položaj. Tome potporu daju podaci da su neki od njih imali sluge, no i sluge su znale mijenjati svoj socijalni položaj.¹⁴⁹

Mihael Figač i sluga Ivan, su 1679. pokrenuli tužbu protiv Ivana Ferkulina, Andrije Gelegerca, Tome Belošića, slugu, Jakoba Pintarića, Jakoba Buića, Jurja Magića, Matije Barberića, Martina Ivančina i Jurja Stanekovića, pastira, optuženih da su ukrali, ubili i pojeli jednoga vola. Optuženi poriču optužbu i brane se da su na paši jeli pečeno meso koje su već prije donijeli sa sobom. Budući da su to i dokazali, sud ih oslobađa svake krivnje.¹⁵⁰ Iz ovog sudskog procesa se vidi da je uz sluge postojala posebna grupa seljaštva - pastiri.

O postojanju sluga govori još jedan sudski spor. Blaž Stanković je 1680. podnio tužbu protiv Matije Posavca, Matije Mužinića, i njihovoga sluga Stjepana, optuženih da su nasilno potjerali svoje volove u tužiteljev vrt, gdje su oni napravili štetu, a kad je tužitelj zadržao jednoga vola za naknadu štete, optuženi su ga napali, pretukli, nasilno odveli vola i uzeli mu pušku. Sud je odlučio da zbog nasilja slugu kazni kaznom od 12 i pol ugarskih forinti koje će platiti njegov gazda uz pravo potraživanja toga novca od sluge, a od kojih dvije trećine idu tužitelju, a jedna trećina Poglavarstvu. Matija Posavec je bio kažnjen gubitkom vola ili njegove vrijednosti, a zbog nasilja tužitelju treba platiti 10 rajnskih forinti i još 100 denara gradu, a pušku je trebao vratiti.¹⁵¹

Desetak kilometara istočno od koprivničke utvrde nalazilo se selo Bregi, a njegovi su stanovnici imali status građana slobodnog kraljevskog grada Koprivnice. Oni su također živjeli seljačkim načinom života. Kraljevski sud u Požunu (današnja Bratislava) je 19. prosinca 1628. godine na temelju dokaza dosudio staroj vlasteli imanja što su ih zaposjeli vlaški naseljenici. Zagrebačkom biskupu je tom prigodom priznato pravo na tri mjesta: Brege (koje još nije bilo naseljeno), Sv. Ladislav i Komarnicu (Bregh, Szent Laszlo et Komarnicza).¹⁵² Kako se 1659. godine u Bregima spominje 40 kuća, možemo zaključiti da je selo najvjerojatnije imalo nekoliko stotina stanovnika.¹⁵³ Selo još nije bilo naseljeno 1638. godine, a 1659. godine pouzdano postoji i ima stanovnike. Postavlja se pitanje kada je došlo do naseljavanja. Ukoliko kao izvor uzmemo Wincklerovu kartu Varaždinskog generalata iz 1639. godine,¹⁵⁴ na njoj je označeno selo „Berega“, između Novigrada (Ney Schlos) i Koprivnice. Očito se radi o Bregima. Prema tome, možemo zaključiti da je ovo selo naseljeno oko 1638. i 1639. godine.

U zapisniku kanonskog pohoda iz 1671. spominje se da je selo Bregi bilo pod upravom grada Koprivnice («in pago Bregi sub jurisdictione civitatis Capronchensis»),¹⁵⁵ no izgleda da su još 1701. zagrebački biskupi polagali pravo na Brege.¹⁵⁶

Bregi su u drugoj polovici 17. stoljeća imali status sela (villa) i mjesnu samoupravu na čelu koje je bio seoski sudac. Npr. 1677. je tu dužnost obnašao Ivan Podunajec («Ioannis Podunaiecz alias iudicis vilae Bregi in suburbio dictae civitatis Capronchensis et Comitatu Crisiensi existentis habitae»).¹⁵⁷ Iako su Bregi imali status sela, izgleda da se dio stanovnika bavio zanatstvom poput 1679. primjerice «Ioricze Husza, tkalcza iz Bregov» ili «Giurka tkalcza sene iz Bregov». ¹⁵⁸ Godine 1714. u Bregima se spominje mlinar Martin Cheh.¹⁵⁹ Bregi su se sastojali od ulica «Polanczy», «Sztara vuliczza» i «Novoszclczy». ¹⁶⁰

Prema Stjepanu Krivošiću «u kasnijim se popisima Bregi uvijek nabrajaju kao dio grada Koprivnice». ¹⁶¹ Pripadnost Bregi gradskoj jurisdikciji pravno je ostala bez značenja, pa su 1781. godine Bregovci tražili priznanje svojih prava, na osnovi čega Hrvatsko kraljevsko vijeće dalo naredbu gradskom magistratu da im se priznaju puna građanska prava s razmjernim učestvovanjem u radu magistrata. ¹⁶²

Koprivnička župa je još od srednjovjekovlja imala status feudalnog posjednika. ¹⁶³ Crkveni posjedi su se teško otuđivali, a imali su specifičnu organizaciju i strukturu feudalne rente. ¹⁶⁴ Ona je još u srednjem vijeku držala posjed Popovec, ali ostaje pitanje da li se srednjovjekovno selo župnikovih kmetova nalazilo na istom mjestu kao i naselje iz 17. stoljeća. ¹⁶⁵ Koprivnički župnik je u Popovcu 1517. držao posjed od 11, a 1520. od 10 poreznih dimova. ¹⁶⁶ Leander Brozović također smatra da je koprivnički župnik imao kmetove «u Velikom i Malom Popovcu». ¹⁶⁷ U koprivničkom gradskom zapisniku iz 1639. godine spominje se Geczi Magiar «kmet plebanuski» ¹⁶⁸, ali se ne navodi u kojem je dijelu Koprivnice stanovao.

Prema sačuvanim izvorima iz 1650. godine ona je imala zemlju nepoznate površine u smjeru Đurđevca te još neke zemlje kojih je površina iznosila 28 jutara. U ulici zvanom Popovci živjeli su župnikovi kmetovi koji su obrađivali župne alodijalne zemlje. To su bili: Lukačićeva udovica, Mihok Čižmešija, Colander, udovica Grgura Diaka, Jurica, udovica Stankulina, udovica Klasnovića, udovica Krapinčica, udovica Senjan, Szegyak, Orphani Kolarić, Domitrius, Belišinić, Kiselica i Mikšica. Župnikovim posjedom je upravljao špan (upravitelj) Jurica. ¹⁶⁹

Prema Stjepanu Krivošiću naseobina župnikovih kmetova se zvala Popovci, a nalazili su se blizu sjeveroistočnog bastiona, zvanog «popovski bastion». «Spominju se Mali i Veliki Popovci. Na ovom se lokalitetu nalazi i Ribnjaka ulica, nazvana po župnikovom ribnjaku. U slijedu nakon Popovca dolazi

Gibanična ulica u kojoj su živjeli župnikovi cenzualisti. Njihova se naseobina zvala i Novoselci.»¹⁷⁰ Novo Selo («Nouo Zelo») kao naseobina kmetova koprivničkog župnika (vicum colonorum parochialium) spominje se u koprivničkom gradskom zapisniku od 25. svibnja 1646. godine.¹⁷¹

Na koprivničkom području se danas naziv Popovci ne koristi. Ranko Pavleš s pravom piše «toponim Popovec/Popovci nastao je od imenice pop što je narodni naziv za svećenika-župnika. U pravilu su ovakva imena nosila naselja koja su u srednjem vijeku bila vlasništvo župnika.»¹⁷²

Leander Brozović drži da je koprivnički župnik na svom posjedu imao «kmetove kvartaliste, nazvane ovako jer su obrađivali po jednu četvrtinu selišta (sesije) zemlje. Selište je obično zapremalo 20 rali zemlje... Na župnikove kmetove sjeća toponim «kmetija» zemlje na Pavlinama»¹⁷³ (danas Pavelinska ulica) i na Krupčini (danas ulica Frana Galovića).

Starješina župne crkve je 1659. godine bio Julije Gonan, bivši koprivnički gradski sudac. On je kanoniku podnio izvještaj o prihodima. Župnik je imao 28 jutara: 8 jutara zemlje u Spitalu, 12 u Okupnici, 2 na Ivanščaku, 6 kod kapele Blažene Djevice Marije u Močilama. Također je imao kmetove koji su držali zemlje na Okupnici, kod kapele Sv. Marije u Močilama, Pod Verhicom, Pavalinah, Mlinarskom putu, Ivanščaku, Mogovini, Spitalu, Goričkom putu, Petrovečaku, Travniku, Resinščaku, Veherinah, Ferčkovcu, Cerinama, Herešinčaku, te iza vrtova Miklinovca. Kmetovi su kao selišne zemlje držali ukupno 109 jutara (od toga je bilo 6 jutara alodija), i k tome još 8 jutara opustošenih selišta. Kmetovi su bili: Martin Tomašinovkin, Lukačićeva žena, Đurak, Mihok Čižmešija, Stankodinica, Jurica špan, udovica Pavličevka, Mihael sin Helene, Juraj Benković, udovica Gregurdiakovica, udovica Habianca, udovica Klasnovina, udovica Senjanka, udovica Miklečina, Petar Matejov sin, udovica Trombitašica, udovica Tkalčevina, Matok Kovač, Krapinčić, Mikulica Tkalec, Filip Tkalec, Ivanikin i Kanižaj. Kmetovi su prema tome držali selišne posjede veličine prosječno oko 5 jutara. Izuzmemo li opustošena selišta, najmanji posjed je bio 3 jutra (Stankodiničin), a najveći 9 jutara (udovice Senjake). Najbrojniji su bili posjedi od 4 ili 6 jutara.¹⁷⁴ imovinom koprivničke crkve 1661. godine je upravljao Julijan Gonan,¹⁷⁵ a 1671. do 1673. godine se na istoj dužnosti spominje Juraj Mlinarić, budući gradski sudac,¹⁷⁶ pa je moguće zaključiti da su župljani za crkvene starješine birale najuglednije građane.

Izgleda da odnosi između kmetova i koprivničkog župnika nisu bili do kraja regulirani. Ugledni koprivnički građanin Tomo Natulia, jedno vrijeme gradski sudac i krajiški časnik (vojvoda), dana 31. kolovoza 1653. prisustvovao je raspravi koprivničkog župnika sa crkvenim kmetovima te je sudjelovao u uređivanju njihovih podavanja. Dana 18. rujna 1664. sin Tome Natulije, Mikula (Nikola) je prisustvovao pregovorima oko uređenju urbara koji se trebao odnositi na kme-

tove koprivničkog župnika.¹⁷⁷ Prema Leanderu Brozoviću «župnikovi kmetovi mogli su i seliti, kada su to htjeli, što vidimo iz Urbara Župe sv. Nikole.».¹⁷⁸

Kmeta koprivničkoga župnika Mihaela Klasnića se spominje 1677. godine kada je podigao tužbu protiv Matije Kneza, koprivničkoga građanina, optuživši ga za pokušaj krađe konja.¹⁷⁹ Iste godine se spominje “Ztankulin, plebanussev kmet”.¹⁸⁰ Sačuvana je parnica iz 1680. godine, u kojoj je Tomo Đelekovec, kmet koprivničkoga župnika Petra Kaproncaja (Koprivničkog), tužio Jurja Liščića da je provalio u tužiteljevu kovačnicu i ukrao željezo i razne predmete. Tužba se temeljila na svjedočenju Petra Međimurca koji tvrdi da mu je optuženi rekao da ima željezo. Optuženi se branio da je bio pijan i da ne zna što je govorio. Sud je odlučio da optuženi treba za svoje tvrdnje svečano prisegnuti i bit će oslobođen, inače će morati platiti tužitelju vrijednost ukradenoga željeza i predmeta.¹⁸¹ Ovaj sudski proces pokazuje da se neki od župnikovih kmetova bavili zanatstvom.

Prema izvještaju kanonika Matije Ledera iz 1680. godine koprivnički župnik Nikola Dobrilović je na polju zvanom Špital posjedovao 8 jutara, pred Miklinovcem 8 jutara, u Mogovini livadu veličine od 15 kosaca, u Ledinama livadu od 8 kosaca kao i još neke zemlje od kojih je dobivao desetinu ili godišnju daću u novcu. Imao je 39 kmetova od kojih je dobivao prihode. Njih 12 je plaćalo po 1 forint zakupnine i bili su oslobođeni od redovite tlake osim podavanja radne snage od 2 težaka. Ostali kmetovi su morali tjedno davati jednog radnika od svake kuće. Župniku je pripadao vrt u blizini starog nasipa. Na polju Ciglenica je imao 3 jutra oranice i livade koje je iznajmljivao ljudima, a posjedovao je još zemljišta ispod Crne gore i vinograd u Močilama.¹⁸² Iz ovoga se izvješća vidi da je od 39 župnikovih kmetova, 12 bilo zakupnicima. Kasnije je broj župnikovih kmetova bio smanjen.

Godine 1700. popisano je 38 župnikovih kmetova odnosno starješina, što je tek za jedan manje od stanja iz 1680. godine. Popisani su: Mihael Ček, Matija Pakasin, Matija Posavec, Matija Pancer, Juraj Pancer, Andrija od Varaždina, Andrija Harački, Ivan Blažović, Jakob Harački stariji, Jakob Harački mlađi, Stanko Gečić, Stanislav Jakopić, Jakob Katia, Marko Karlek, Mihael Kosarić, Gregur Božički, Matija Posavec, Franjo Horvat, Pavao Kolar, Ivan Kralj, Andrija Saykily, Juraj Palaić, Juraj Varga, Stjepan Lončar, Blaž Farkiš, Mihael Čizmešija, Mihael Monharth, Mato Gerbečić, Tomo Gečić, Mihael Medvarić, Blaž Rasinec, Franić, Blaž Ciglec, Blaž Posavec, Ivan Zdelar, Mato Salajec, Jakob Kovačić i Pavao Perošić.¹⁸³ Već 1716. broj kmetova je pao na 29¹⁸⁴ koliko ih je bilo i 1733. godine¹⁸⁵, 1787. njihov broj je smanjen na 22,¹⁸⁶ a 1810. na 18 kmetova¹⁸⁷.

Kmeti se nije samo očitovao u davanju podavanja zemaljskom gospodarstvu, nego je pretpostavljao zaštitu istoga u slučaju ugroženosti kmeta.

Jedan primjer iz 1682. godine to potvrđuje. Koprivnički župnik Petar Kaproncaj, je kao zemaljski gospodar kmetice Margarete, udovice Stjepana Mužaka pokrenuo tužbu protiv koprivničkog građanina Blaža Šipušića zbog nasilja i provale u kuću spomenute Margarete. Na posredovanje suda i prisutnih parnica je završila nagodbom – tužitelj je odustao od parnice, a optuženi se obvezao da će Margareti uz povoljnu cijenu prodati 2 vedra žitarica i jedan par čizama.¹⁸⁸

Istražujući proces urbanizacije Varaždinske županije u kasnom srednjem vijeku i na početku ranonovovjekovlja Neven Budak je utvrdio da je odnos grada prema okolini bio osnovna njegova značajka što ga je razlikovala od sela. Po njemu, utjecaj raznih gradskih funkcija dolazio je najviše do izražaja u krajevima što su organizacijski bili povezani s gradom. Gradovi su i sami težili što čvršćem povezivanju s okolicom nastojeći steći što veći zemljišni posjed i «pretvarajući se na taj način u kolektivne feudalne gospodare».¹⁸⁹ No, da li se takva nastojanja, vezana uz stvaranja gradskog feudalnog posjeda mogu uočiti i u Koprivnici?

Selo Herešin sjeveroistočno od Koprivnice se spominje od 1659. godine kada ima 7 kućedomaćina.¹⁹⁰ Iako za to nema pouzdanih podataka u izvorima, moguće je pretpostaviti da je obnovljeno najvjerojatnije nekoliko godina ranije.¹⁹¹ Do kraja 17. stoljeća, Herešin je imao 11 kućedomaćina, tj. povećao je svoje stanovništvo za približno 50 posto.¹⁹²

Leander Brozović smatra da je koprivnička gradska općina imala svoje kmetove u Herešinu koje je početkom 18. stoljeća prodala vlastelinu Cindერი-ju.¹⁹³ Na žalost, Brozović svoju tvrdnju nije argumentirao potvrdom u izvorima. Za ovakav način razmišljanja postoje analogije, npr. varaždinska gradska općina je u 17. stoljeću imala svoje kmetove u Knegincu.¹⁹⁴ Iz urbara slobodnog kraljevskog grada zagrebačkoga Gradeca sastavljenoga 1615. godine vidi se da su na području njegove gradske općine kmetovi živjeli u čak trinaest sela. U idućim desetljećima broj sela naseljenih kmetovima je porastao.¹⁹⁵

U arhivu Križevačke županije postoji nedatirani popis poreza koji je najvjerojatnije nastao u 18. stoljeću. Iz njega se vidi da je Herešin bio posjed naseljen kmetovima u podravskom kotaru Križevačke županije (Luke Švage-lja). On govori i kakvo je stanje bilo ranije pa se može vidjeti da su vlasnici dijelova Herešina bili Antun Porger, Juraj Kos i Franjo Marković, da bi kasnije vlasnicima cijeloga dobra postali plemići Ignjat Cindერი i i Matija Švage-lj.¹⁹⁶ Ovo je to selo s najužom okolicom još od srednjega vijeka činilo maleno feudalno dobro, koje se kao svojevrsni otok nalazilo unutar Koprivničkog vlastelinstva.¹⁹⁷ Iako o tome izvori šute, moguće je pretpostaviti privatno vlasništvo nad Herešinom u kontinuitetu od srednjega vijeka.

U vrelima također nema podataka o mogućem privremenom raseljavanju stanovnika Herešina, ali podatak o samo 7 kućedomaćina iz 1659. govori o

naseljenosti niske gustoće. Dio stanovništva koje je bilo naseljavano u Herešinu, iseljavao se dalje prema istoku. Vjerojatno je uzrok brzom iseljavanju dijela stanovništva bio relativno nepovoljan kmetski položaj koji su stanovnici Herešina dobili kod naseljavanja. Tako se npr. u Komarnici (Novigradu Podravskom) 1659. spominje jedna¹⁹⁸, a u Molvama 1665. dvije obitelji podrijetlom iz Herešina.¹⁹⁹ K tome treba dodati podatak da je iseljavanja bilo i u 18. stoljeću, npr. 1736. u Virovitici su zabilježene dvije obitelji podrijetlom iz Herešina.²⁰⁰

Herešin je, u svakom slučaju, bio civilni posjed zaokružen područjem Slavonske krajine, pod uvjetom da kao njen sastavni dio, uvjetno i barem u funkcionalnom pogledu, smatramo Koprivničko vlastelinstvo i prostor Koprivnice sa selima u kojima su se nalazile krajiške utvrde. Slične primjere nalazimo u Hrvatskoj krajini²⁰¹, gdje je bilo manjih posjeda koje su naseljavali privatni vlasnici.

Iako je to, na temelju trenutno raspoloživih izvora teško opovrgnuti ili dokazati, za sada bi se teško mogao složiti s mišljenjem Leandera Brozovića da su zavisni seljaci u Herešinu bili koprivnički gradski kmetovi.

SAŽETAK

Pograničnost Koprivnice je bila izražena nakon ulaska Kaniže i preko-dravskih ugarskih prostora u osmanski imperijalni sustav 1600. godine. Strateško značenje Koprivnice je bilo u tome što je osim okolnog podravskog prostora štitila prostor Štajerske od osmanskih upada. Uz to, kroz čitavo se 17. stoljeće jasno može uočiti jačanje sustava veza između Koprivnice s jedne i Graza te ostalih gradskih naselja Štajerske.

Pogranični položaj je Koprivnicu pretvorio u svojevrsna vrata iz Osman-skog Carstva u prostor pod habsburškom upravom i u obrnutom smjeru. No, nesumnjiva prednost položaja Koprivnice je bila ta da se grad nalazila na križanju putova različite važnosti. Izgleda da su za razvitak gospodarskih djelatnosti bili najvažniji prometni pravci prema sjeveru (odnosno istoku) i zapadu, tj. prema Varaždinu, Kaniži, Legradu i Drnju. U prilog da se u sjevernom rubnom prostoru uz utvrdu koncentrirala gospodarska djelatnost govori činjenica da se tamo formirao veći dio podgrađa i gradskih ulica. Koncentracija stanovništva i gospodarskih djelatnosti te dobivanje prava na održavanje dva godišnja sajma stvorili su uvjete da se baš na tom prostoru formira novi barokni trg koji će postupno preuzimati primat u gospodarskom značenju, za razliku od starog renesansnog trga koji se nalazio unutar utvrde. Dio podgrađa (Pijaca) se formirao i na prostoru uz zapadna gradska vrata od kuda je polazio put prema Križevcima i Zagrebu.

Križišna uloga Koprivnice je došla do izražaja tek paralelno sa jačanjem koprivničkog gospodarstva od početka 17. stoljeća. Proučavanjem mreže putova na prostoru između rijeka Mure, Drave i Save moguće je uočiti jaču prometnu gustoću u krajnje sjevernim (Međimurje i okolica Varaždina) i južnim područjima (zagrebačka okolica). Gospodarski uspon je jasno vidljiv od 1607. godine kada pouzdano znamo da u gradu djeluje ceh kovača, bravara, mačara, remenara, sedlara i zlatara, ali i pojačanom trgovačkom aktivnošću mletačkih, njemačkih i domaćih trgovaca. Gospodarsku obnovu je moguće pratiti i kasnije koja je u prvim desetljećima bila spora tako da je grad tek 1638. dobio pravo održavanja dva godišnja sajma. U Koprivnici je 1651. utemeljena malta (mitnica), a 1652. grad je dobio pravo trećeg godišnjeg sajma. U blizini grada, u susjednom trgovištu Drnju je 1660. osnovana tridesetnica (carinarnica), što govori o intenzitetu prometa i trgovine.

Osnivanje novih cehova: čizmarskog 1673., mesarskog 1697. i krojačkog ceha 1698. godine, može nam biti pokazatelj da je u posljednjoj trećini stoljeća došlo do daljnjeg razvitka pojedinih struka (u ovom slučaju čizmara, mesara i krojača) da su mogli osnovati zasebne cehove. Moguće je utvrditi da se pojava cehova podudara se s jačanjem trgovačke aktivnosti u gradu. Ta podudarnost može se jasno uočiti na početku i na samom kraju 17. stoljeća, kada dominaciju u trgovini preuzimaju pravoslavni odnosno tzv. «grčki» trgovci.

ZUSAMMENFASUNG

Die Grenzlage von Copeniz kam mit der osmanischen Eroberung von Kanisa und anderen ungarischen Gebieten im Drautal im Jahr 1600 stärker zum Ausdruck. Die strategische Bedeutung von Copeniz lag darin, dass es neben dem umliegenden Draugebiet auch die steirischen Besitze vor den osmanischen Einfällen verteidigte. Durch das ganze 17. Jahrhundert hindurch kann man eine intensive Kommunikation zwischen Copeniz und Graz und anderen steiermärkischen Städten beobachten.

Die Grenzlage von Copeniz machte diese Stadt zum Tor aus dem Osmanischen Reich in das Gebiet unter der habsburgischen Verwaltung. Der Vorteil der Copenizer Lage lag darin, dass die Stadt an der Kreuzung der Wege verschiedener Bedeutung lag. Es scheint, für die Entwicklung der regsamen wirtschaftlichen Tätigkeit die Verkehrsverbindungen nach Norden (bzw. Osten) und nach Westen d. h. nach Warasdin, Kanisa, Legrad und Drnje von entscheidender Bedeutung gewesen zu sein. Die Konzentration der wirtschaftlichen Tätigkeit an der nördlichen Seite der Stadtmauern zeugt davon, dass gerade dort ein großer Teil der Unterstadt und der Stadtgassen errichtet wurde. Die Konzentration der Einwohner und der wirtschaftlichen Tätigkeit sowie das Recht auf zwei Jahrmärkte schafften die Voraussetzung für das Ausbauen eines Ba-

rockplatzes. Im Unterschied zum alten Renaissanceplatz innerhalb der Festung nahm dieser Platz die führende Rolle im wirtschaftlichen Leben der Stadt ein. Ein Teil der Unterstadt (*Pijaca*) entstand auch in der Nähe des westlichen Stadttors. Von hier aus verlief Handelsweg nach Kretz/Križevce und Zagreb.

Mit dem Prosperieren der Copenizer Wirtschaft seit dem Anfang des 17. Jahrhunderts wurde die Rolle eines Verkehrsknotenpunktes immer stärker betont. Die Erforschung des Verkehrsnetzes weist auf die stärkere Verkehrsdichte in den äußerst nördlichen (Murinsel und die Umgebung von Varasdin) und südlichen Gebieten (Zagreber Umgebung) hin. Seit 1607 ist der wirtschaftliche Aufschwung bemerkbar. Die Quellen zeugen von den Zünften der Schmiede, Schlosser, Schwertfeger, Riemenmacher, Sattlermacher und Goldschmiede, aber auch von der verstärkten Tätigkeit der venezianischen, deutschen und einheimischen Händler. Die wirtschaftliche Erneuerung von Copeniz ist auch in der späteren Periode zu verfolgen. Sie war in den ersten Jahrzehnten sehr schwach und die Stadt wurde erst 1638 mit dem Recht, zwei Jahrmärkte abzuhalten, ausgestattet. In Copeniz wurde 1651 Zollamt (Maut/*mitnica*) errichtet, und 1652 erlangte die Stadt das Recht des Abhaltens eines dritten Jahrmarktes. In der Nähe von der Stadt, in dem benachbarten Marktflecken Drnje, wurde ein Dreißigstamt (Zollhaus) errichtet, was von der Verkehrs- und Handelsintensität zeugt.

Die Gründung der neuen Zünfte der Stiefelmacher 1673, der Fleischhacker 1697 und der Schneider 1698 weist darauf hin, dass in dem letzten Drittel des Jahrhunderts zum weiteren Aufschwung einzelner Gewerbebezüge kam (in diesem Falle der Stiefelmacher, Fleischhacker und Schneider). Es lässt sich daraus schließen, dass die Gründung der neuen Zünfte zeitlich mit der Stärkung der Handelsaktivität in Copeniz übereinstimmt. Diese Übereinstimmung ist am Anfang und am Ende des 17. Jh. wahrzunehmen, als die orthodoxen bzw. „griechischen“ Kaufleute Vorherrschaft im Handel übernahmen.

BILJEŠKE

1. I. Karaman, Osnovne socijalno-ekonomske determinante povijesnog razvoja grada Koprivnice i njegove regije, Koprivnica - grad i spomenici, Zagreb 1986, str. 19-20.
2. D. Feletar, Podravina – prinos poznavanju gospodarskog razvoja sjeverozapadne Hrvatske, Koprivnica 1973., str. 70-72.
3. N. Budak, Pogranična gradska naselja sjeverne Hrvatske u 17. stoljeću, Radovi, 25, Zagreb 1992., str. 37-38.
4. Kao ilustraciju o prilikama na putovima usp. I. Kampuš, I. Karaman i J. Lučić, Cestovni prijevoz, Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980. Oni na str. 59 pokazuju da je nesigurnost na cestama bila izražena i prije habsburško-osmanskih ratova: «Zimi se bilo gotovo nemoguće kretati cestama jer su bile pune rupa ispunjenih blatom ili su pak bile zametene snijegom. Briga o cestama bila je prepuštena feudalcima koji su uz njih imali svoje posjede. Oni su, doduše, redovito ubirali

- maltarinu daću (cestarinu) od trgovaca ne obazirući se mnogo na propisane cjenike, ali tako ubrani novac uglavnom nisu upotrebljavali za održavanje cesta i mostova. Na cestama su trgovci često bili izvrgnuti napadima razbojnika, ali i plemića: njihovi ljudi dočekivali su trgovačke karavane koje su se vraćale sa sajmova, pa su im otimali robu i pljačkali novac.» Na str. 60 govore o promjenama u 16. i 17. st.: «Na području Kraljevine Hrvatske i Slavonije koje nije potpalo turskoj vlasti predstavljaju npr. najistaknutija središta Zagreb i Varaždin tokom 16-17. st. uglavnom završne točke cestovnih prometnica iz susjednih zapadnih pokrajina Habsburške Monarhije. Ranije žive ceste prema Primorju (Senju i dr.) opustjele su zbog opasnosti od stalnih upada i pljački turskih četa. Dapače je i politika bečkog Dvora utjecala na pomicanje posredničkog trgovinskog poslovanja između Ugarske i sjevernog Jadrana (Venecije) prema zapadu, tj. na područje austrijsko-slovenskih zemalja.»
5. Karta Varaždinskog generalata iz 1639., objavljena u Zaključci Hrvatskog sabora (ZHS), knj. 1., iza str. 575.
 6. O prometnicama na varaždinskom prostoru usp. N. Budak, Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku, Zagreb-Koprivnica 1994., str. 40-42.
 7. Zgodovina Slovencev (grupa autora), Ljubljana 1979., str. 321.
 8. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978., str. 129.
 9. STLA, Militaria, Sch. 75 (Proviathanhäuser); usp.: K. Kaser, Die österreichische Militärgrenze in Kroatien (16. bis Mitte 18. Jh.), str. 257 i u: A. Žmegač, Bastioni kontinentalne Hrvatske, str. 69.
 10. Lj. Krmpotić, Izvještaji o utvrđivanju granica Hrvatskog Kraljevstva od 16. do 18. stoljeća, str. 52-54.
 11. Arhiv HAZU, D.LXIV-36.
 12. R. Horvat, Kako je Koprivnica god. 1651. dobila svoju maltu, Vjesnik zemaljskog arhiva, sv. 15, Zagreb 1913., str. 319.
 13. H. Petrić, Općina i župa Drnje, Drnje 2000, str. 73-77.
 14. Arhiv HAZU, D.LXII-85.
 15. H. Petrić, Prilog poznavanju srednjovjekovnih puteva u središnjoj Hrvatskoj, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, sv. 26, Zagreb 1993., str. 17-26; L. Čoralčić, Put, putnici, putovanja. Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama, Zagreb 1997.
 16. Zaključci Hrvatskog sabora (dalje: ZHS), knj. 1., str. 161, 235; N. Budak, Pogranična gradska naselja sjeverne Hrvatske u 17. stoljeću, str. 33.
 17. Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Generalkomanda, knj. 1, fol. 61-65.
 18. ZHS, I, 565, 573.
 19. ZHS, II,
 20. ZHS, II, 274.
 21. Hrvatske kraljevske konferencije (dalje: HKK), I, Zagreb 1985, 389.
 22. Europäische Wirtschafts- und Sozialgeschichte vom ausgehenden Mittelalter bis zur Mitte des 17. Jahrhundert (Hrsg. Herman Kollenbenz), knj. 3, Stuttgart 1986, str. 1137-1140; Europäische Wirtschafts- und Sozialgeschichte von der Mitte des 17. Jahrhunderts bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts (Hrsg. Ilja Mießke), knj. 4, Stuttgart 1993, str. 1042-1044.; Rainer Gömmel, Die Entwicklung der Wirtschaft im Zeitalter des Merkantilismus 1620-1800., München 1998.
 23. I. Karaman, Zagrebački trgovci u 17. i 18. stoljeću, Historijski zbornik, knj. XXIX-XXX, Zagreb 1976-77, str. 251-252.
 24. Z. Herkov, Povijest zagrebačke trgovine, Zagreb 1987, str. 1.
 25. J. Adamček, Sukobi grada Varaždina i varaždinske vlastele u XVI. i XVII. stoljeću, Varaždinski zbornik 1181-1981, Varaždin 1983, str. 239.
 26. Hrvatski saborski spisi (dalje: HSS), knj. 5, str. 74.
 27. HSS, knj. 5, str. 80.
 28. J. Curk, Trgi in mesta na slovenskem Štejerskem, Maribor 1991., str. 52-55.
 29. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978., str. 120.
 30. A. Wissert, Bilješke o nekim varaždinskim kućama, Spomenica varaždinskog muzeja 1925-1935, Varaždin 1935, str. 38.

31. Koprivnički gradski zapisnici (dalje: KGZ), str. 148. Spominje se «Holi Mihal na demiu ztoiecshi kamene zoli».
32. Državni arhiv Varaždin, Arhiv grada Koprivnice (dalje: DAV, AGK), spis od 9. veljale 1731; H. Petrić, Općina i župa Drnje, Drnje 2000, str. 87.
33. A. Gabričević, Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća, Varaždin 2002, str. 80-81.
34. Lj. Radović, Političke, gospodarske i kulturne prilike Varaždina u 17. stoljeću, Radovi, Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, br. 12-13, Zagreb-Varaždin 2001, str. 87-104.
35. Državni arhiv Varaždin, Radikalni arhiv 177/25; Z. Herkov, Povijest zagrebačke trgovine, Zagreb 1987, str. 78; N. Budak, Pogranična gradska naselja sjeverne Hrvatske u 17. stoljeću, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, br. 25, Zagreb 1992, str. 36.
36. Z. Herkov, Povijest zagrebačke trgovine, n. dj., str. 128.
37. I. Lentić-Kugli, Varaždin – povijesna urbana cjelina grada, Zagreb 1977., str. 47.
38. Statut grada Varaždina, Varaždin 2001, str. 59-69.
39. R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Zagreb 1992., str. 367.
40. D. Feletar, Podravina I, str. 90-91, 106.
41. N. Budak, Društveni i privredni razvoj Križevaca, str. 43.
42. I. Bičanić, I. Karaman i suradnici u članku Trgovinska privreda, Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980., na str. 689., uz ostalo, pišu: «Tako je npr. i u djelovanju trgovačkih poduzetnika u dva najvažnija gradska središta Zagrebu i Varaždinu u znatnoj mjeri prisutna briga oko opskrbe vojnih posada u istaknutim uporištima tadašnjeg sustava protuturske obrane. Poslovanje trgovaca na području Banske Hrvatske u 16. i 17. st. ponajviše je bilo ovisno o susjednim austrijsko-slovenskim pokrajinama, te o sjevernoj Italiji; stoga se iz tih područja doseljavaju mnogi trgovci i stalno nastanjuju u Zagrebu, Varaždinu i nekim drugim gradovima.»
43. O gospodarstvu Mletačke republike usp. L. Čoralić, Kraljica mora s lagunarnih sprudova. Povijest Mletačke republike, Samobor 2004., str. 150-151. Autorica spominje da su prva desetljeća 17. stoljeća donijele brojnim gradovima talijanskog prostora gospodarsko opadanje, a kriza je bila i u gospodarstvu Mletačke republike. Na trenutnom stupnju spoznaja je teško moguće povezati mletačko gospodarsko opadanje i pojavu mletačkih trgovaca u Koprivnici u prvom desetljeću 17. stoljeća.
44. HDA, AGK, kut. 5, br. 11; kut. 6, br. 1.
45. DAV, Arhiv grada Varaždina, spis br. 737, od 28. kolovoza 1608; I. Bratković, D. Feletar, V. Prvčić, Razvoj trgovine i ugotoviteljstva u koprivničkoj Podravini, Podravski zbornik, br. 14, Koprivnica 1988, str. 40.
46. P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, str. 66.
47. J. Matasović, Knez Lenard, kaptolma zagrebačkoga kramar, Narodna starina, br. 28, 29, 32, 33, 34, 35, Zagreb 1934.-1939.
48. M. Androić, Varaždinski trgovac Vinko Perger, Kaj, br. 10, Zagreb 1968, str. 63-64.
49. A. Ivić, Migracije Srba u Slavoniju, str. 23.
50. DAV, Arhiv grada Varaždina, Radikalni arhiv, II, br. 958; M. Androić, Varaždinski trgovac Vinko Perger, Kaj, 10, Zagreb 1968, 63; isti, Prilozi poznavanju društvenih i gospodarskih prilika grada Varaždina u 18. stoljeću, u: Varaždin u XVIII stoljeću i političko-kameralni studij, Zagreb-Varaždin 1972, 17, 67-68.
51. DAV, AGK, Zapisnici poglavarstva grada Koprivnice (ZPGK) 1676-1687, spis od 29. srpnja 1677.
52. S. Gavrilović, Prilog historiji trgovine i migracije Balkan-Podunavlje XVIII i XIX stoleća, Beograd 1969, str. 73; o pravoslavnoj crkvenoj općini na Gradecu usp. radi komparacije D. Rokсандić, Pravoslavna crkvena općina na području Gradeca između patenta o toleranciji 1781. i revolucije 1848/49, Zagrebački Gradec 1242-1850, Zagreb 1994, str. 277-292.
53. ZHS, knj. 1, str. 409.
54. L. Brozović, Grada za povijest Koprivnice, str. 47.
55. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 9. srpnja 1681.
56. Gravamina liberae et regiae civitatis Caproncensis contra statum militare generalatus Varasdiensis inclytae per Suam Majestatem sacratissimam elementissime eatenus ordinati commissioni (dalje: Gramamina), Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb, R 3627, sv. I, str. 71-72.

57. R. Horvat, Iz prošlosti grčko-istočne crkve u Koprivnici, Vjesnik zemaljskog arhiva, sv. 17, Zagreb 1915, str. 238.
58. Gravamina, str. 72-75; R. Horvat, Iz prošlosti grčko-istočne crkve, n. dj., str. 238.
59. S. Gavrilović, Prilog historiji trgovine i migracije Balkan-Podunavlje, str. 73; R. Horvat, Iz prošlosti grčko-istočne crkve, n. dj., str. 238.
60. S. Gavrilović, Građa o balkanskim trgovcima u Ugarskoj XVIII veka, knj. 2 – carinarnice, Beograd 1996., (dalje: GOBT, knj. 2), str. 38.
61. S. Gavrilović, I. Jakšić, S. Pecinjački, Građa o balkanskim trgovcima u Ugarskoj XVIII veka, knj. 1 - carinarnice i kontumaci, Beograd 1985., (dalje: GOBT, knj. 1), str. 224-228.
62. GOBT, knj. 2, str. 115, 116.
63. GOBT, knj. 2, str. 123, 133, 135, 137, 144-146.
64. GOBT, knj. 1, str. 288, 295, 301, 308, 310, 321, 323, 326, 327, 331.
65. S. Gavrilović, Građa o balkanskim trgovcima u Ugarskoj XVIII veka, (dalje: GOBT), knj. 1, Beograd 1985., str. 364, 371, 380, 388.
66. GOBT, knj. 1, str. 62.
67. GOBT, knj. 1, str. 445, 446, 460.
68. GOBT, knj. 2, Beograd 1996., str. 496-498.
69. O sajmovima na prostoru habsburških zemalja, usp. Wilhelm Rausch, Jahrmärkte, Messen und Stendentwicklung in den habsburgischen Ländern Österreichs, u: Peter Johanek und Heinz Stoob, Europäische Messen und Märktesysteme in Mittelalter und Neuzeit, Köln-Weimar-Wien 1996., str. 171-187.
70. F. Braudel, Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća, knj. 2 - Igra razmjene, Zagreb 1992., str. 80-84, 90. Braudel na str. 85-86. piše: «Sajam, to znači buku, graju, ulične pjesme, pučko veselje, svijet naopačke, nered, ovisno o prilici, i metež. Zanimljiva je još jedno Braudelovo razmišljanje na str. 90: «Usporedimo li sajam s piramidom, on je sazdan na katove, ovisno o mnogobrojnim i sitnim djelatnostima, i to tako da se na dnu nalazi roba koja je vlastiti proizvod i koja se najčešće lako kvari, i ima nisku cijenu, pa prema raskošnoj robi, udaljenoj i skupoj; vrh se sastoji od aktivnog saobraćaja novca bez čega se ništa ne bi kretalo ili se bar ne bi kretalo istom brzinom. Evolucija velikih sajmova čini se, dakle, da se, općenito, sastojala u tome da daje prednost kreditu u odnosu prema robi, to jest vrhu u odnosu prema dnu piramide.»
71. N. Klaić, Koprivnica u srednjem vijeku, Koprivnica 1987, str. 71-75.
72. HSS, sv. 3, str. 93-94.
73. R. Horvat, Koprivnički godišnji sajmovi, Vjesnik zemaljskog arhiva, sv. 15, Zagreb 1913, str. 236-238.
74. ZHS, sv. 1, str. 511, 526, 527, 564; R. Horvat, Poviest slob. i kr. grada Koprivnice, Zagreb 1943, str. 272-273.
75. P. Cvekan, Koprivnica i Franjevci, Koprivnica 1989, str. 66.
76. J. Adamček, I. Kampuš i suradnici, Mjere i utezi, Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980., str. 374.
77. ZHS, knj. 1, str. 89.
78. N. Budak, Društveni i privredni razvoj Križevaca, do sredine 19. stoljeća, u: Umjetnička topografija Hrvatske, knjiga 2, križevci – grad i okolica, Zagreb 1993., str. 43.
79. ZHS, knj. 1, str. 93-94; N. Budak, Društveni i privredni razvoj Križevaca, str. 43.
80. L. Dobornić, Uređenje i djelovanje gradske uprave zagrebačkog Gradeca u XVII. stoljeću, str. XV.; KGZ, str. 158-161.
81. S. Viker, Uvedba zakonskog mjeriteljstva na području Koprivnice, Podravski zbornik, sv. 22, Koprivnica 1996., str. 111-118.
82. Mitnice ili malte su bile mjesta na kojima se naplaćivala daća za prolaz koja se zvala maltarina ili mitničarina. Ona je bila važan izvor prihoda na vlastelinstvima preko kojih su prolazili glavni putovi. Osim malti na vlastelinstvima postojale su i glavne mitnice pri ulasku u gradove i na glavnim cestama. Postojanje malti objašnjavalo se brigom feudalaca za putove na njihovim vlastelinstvima. No, najčešće su se putovi održavali javnom tlakom tako da su prihodi od mitnica bili rezultat feudalne povlas-

- tice. J. Adamček, Mitnice u feudalizmu, Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980., str. 372-373.
83. ZHS, knj. 1, str. 170, 207-208, 235, 245, 296, 393; J. Adamček, Agrarni odnosi, n. dj., str. 764.
84. HDA, Donationes regiae saeculares, tom. II, 502-504.; J. Adamček, Sukobi grada Varaždina, n. dj., str. 242.
85. ZHS, knj. 1, str. 207-208.
86. Kaptolski arhiv Zagreb, Acta loci credibilis, I, Litt. E, br. 44.
87. R. Horvat, Kako je Koprivnica god. 1651. dobila svoju maltu, n. dj., str. 319.
88. ZHS, knj. 1, str. 181.
89. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 16. studenog 1678.
90. R. Horvat, Kako je Koprivnica god. 1651. dobila svoju maltu, n. dj., str. 319.
91. ZHS, knj. 1, str. 181.
92. Ivan Kampuš u članku Javne daće i radovi u doba turskih osvajanja objavljenom u Enciklopediji hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980., na str. 252 smatra: «U doba turskih osvajanja velikim se dijelom i carinski prihodi vladara, tridesetina (tricesima) koristila za troškove obrane. Tridesetina ili harmica (mađarski harmincz = trideset) bila je daća koja se isprva plaćala od trgovačke robe uvezene iz stranih zemalja, a zatim i od one robe koja se izvozila u inozemstvo... Pravo ubiranja tridesetine bilo je od starine kraljevsko pravo. Na čelu svih tridesetinskih postaja bio je vrhovni tridesetničar kojega je postavljao vladar; katkad su i dvojica obavljala tu dužnost. Njihov pomoćnik bio je preglednik, a mnogi niži činovnici ubirali su daću na tridesetinskim postajama u zemlji... U izvozno-uvoznoj trgovini sudjelovali su i građani slobodnih kraljevskih gradova, pa je i od njihove robe naplaćivana tridesetina.»
93. ZHS, I, 248.
94. ZHS, I, 414.
95. Magyar országos lévltár (MOL), Budimpešta, Miscellanea, E-210, fasc. 85, br. 82/1.
96. Za tridesetnicu u Nedelišću su sačuvani podaci od 1576. do 1700. godine. MOL, Miscellanea, E-210, fasc. 90, br. 104. Postoje i sumarni podaci za slavonske tridesetnice od 1544. do 1695. godine. MOL, Miscellanea, E-210, fasc. 98, br. 190.
97. MOL, Miscellanea, E-210, fasc. 85, br. 82/1-2.
98. MOL, Miscellanea, E-210, fasc. 85, br. 82/3-15. Unutar fasc. 85 se nalazi svežnjić spisa koji govore o Ivanu Maliku.
99. MOL, Miscellanea, E-210, fasc. 85, br. 82/15-23.
100. D. Feletar, Cehovi i bratovštine u Podravini, Podravina, vol. 2, br. 3, Koprivnica 2003., str. 173-194.
101. O cehovima usp. I. Kampuš, I. Karaman, Cehovi, Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980., str. 55-56. Oni o društvenoj ulozi cehova pišu: «U ispunjavanju društvene uloge cehovi su isprva bili organizacija za samopomoć, za zdravstveno i socijalno osiguranje svojih članova. No, postupno su u cehovima zagospodarili bogati majstori koji su svoje povlastice prenosili na sinove; propisivanjem visokih upisnina i drugim odredbama onemogućavali su da siromašniji pomoćnici, iako sposobni u zanatu, postanu majstori.»
102. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978., str. 121.
103. D. Feletar, Cehovi i bratovštine u Podravini krajem srednjega i početkom novoga vijeka, Podravina, vol. 2, br. 3, Koprivnica 2003., str. 184.
104. E. Laszowski, Arhiv grada Koprivnice, Vjesnik kr. državnog arkiva u Zagrebu, god. IV, Zagreb 1929, str. 91. U prijepisu ove isprave je upisana godina 1635. koju je E. Laszowski smatrao krivom jer je 1607. godine sudac Ivan de Sancta Villa potvrdio cehovska pravila koja su prije te godine prepisali Nikola Kraljić i Stjepan Sušić.
105. Kovači se spominju i sredinom 16. stoljeća, primjerice 1559. kovač Andrija. Usp. R. Horvat, Koprivničke listine XVI. vijeka, str. 282.
106. I. Bach, Najstarija Koprivnička cehovska povelja, Zbornik Muzeja grada Koprivnice, 5, Koprivnica 1947, 75-80. Isprava se čuva u Muzeju grada Koprivnice, a prijepis u Hrvatskom državnom arhivu, Arhiv grada Koprivnice.

107. MKK 1660.-1679.
108. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 6. srpnja 1678. Usporedbe radi u Beču je početkom 18. stoljeća samo trećina majstora pripadala cehovima. Usp. J. Kulischer, Opća ekonomska povijest srednjeg i novog vijeka, knj. 2 (novi vijek), Zagreb 1957., str. 137.
109. J. Kulischer, Opća ekonomska povijest srednjeg i novog vijeka, knj. 2, str. 137-138.
110. Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, inv. br. 7504; E. Jurdana, Pravila koprivničkog čizmarskog ceha, Podravski zbornik, sv. 22, Koprivnica 1996, str. 75-84.
111. E. Jurdana, Pravila, str. 75-76.
112. E. Jurdana, Pravila, str. 76-77.
113. H. Kuehnel (ur.), *Alttag im Spaetmittelalter*, Graz 1985., str. 78; N. Budak, Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku, str. 92.
114. R. Horvat, Koprivničke listine XVI. vijeka, str. 274.
115. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 17. lipnja 1676.
116. R. Horvat, Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj, Zagreb 1994., str. 222.
117. K. Filić, Varaždinski mesarski ceh, Zapisnici ceha od godine 1589. do uključivo godine 1708, Varaždin 1968, str. 360-361; K. Filić, Koprivnički mesari prepisuju pravila varaždinskog mesarskoga ceha godine 1697, Zbornik Muzeja grada Koprivnice, sv. 1, Koprivnica 1946, str. 13.
118. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 9. kolovoza 1679.
119. MGKc, Pravila ceha krojača iz 1698. godine.
120. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 7. lipnja 1679.
121. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 21. lipnja 1679.
122. NAZ, KVKA, Prot. 91/III., str. 287.
123. Dragutin Feletar smatra da su majstori svoje kuće gradili «uglavnom u središtu koprivničkog suburbiuma, dakle na Piazza (današnji Zrinski trg), te na Villa Pique (Pod Pikom, danas Nemčićeva i Trg mladosti).» Usp. D. Feletar, Cehovi i bratovštine u Podravini krajem srednjega i početkom novoga vijeka, str. 185. Analizom popisa iz 1659. i 1700. moguće je utvrditi prisutnost majstora i u drugim dijelovima grada.
124. U Mađarskoj su arheološka istraživanja ranovnovjekovnih gradskih naselja napredovala. U susjednoj županiji Somogy je 1987. bilo istraživano trgovište Segesd, usp. Kálmán Magyar, A segesdi mezőváros XVII. századi kovácsműhelye (Régészeti leletek az 1987-es feltárástól...), (The 17th Century Blacksmiths Forge in the Rural Town of Segesd), Somogyi Múzeumok Közleményei, sv. 13, Kaposvár 1998., str. 155-184.
125. Crtež pečatnjaka je objavio L. Brozović u knjizi Građa za povijest Koprivnice na str. 122.
126. F. Horvatić, Iz povijesti koprivničkih cehova. Protokoli, zastave i predmeti u zbirci cehalija Muzeja grada Koprivnice, Podravski zbornik, sv. 12, Koprivnica 1986., str. 135-141.
127. E. Jurdana, Pravila, str. 76-77.
128. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, str. 121.
129. Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu, inv. br. 14794 (pravila čizmarskih djetića), 10594 (potvrda pravila); E. Jurdana, Pravila, n. dj., str. 76-84; D. Feletar, Koprivnički čizmarski ceh, Podravski zbornik, sv. 5, Koprivnica 1979, str. 242-263.
130. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 21. lipnja 1679.
131. M. Androić, “Navuka tkalechkoga mestre modussi nauade, red, szloboschine y prauicze”, Pravila ceha tkalaca u Varaždinu iz godine 1561. na hrvatskom jeziku, Arhivski vjesnik, sv. 10, Zagreb 1967, str. 53-67.
132. E. Laszowski, Povijesni spomenici grada Zagreba, knj. 12, Zagreb 1929, str. 387.
133. HSS, knj. 5, str. 313.
134. K. Filić, Varaždinski mesarski ceh, Varaždin 1968, str. 11-21.
135. R. Horvat, Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj, Zagreb 1994, str. 207, 211-217.
136. J. Adamček, Sukobi grada Varaždina i varaždinske vlastele, n. dj., str. 239.
137. R. Horvat, Povijest trgovine, obrta i industije u Hrvatskoj, n. dj., str. 227.

138. N. Budak, Društveni i privredni razvoj Križevaca, n. dj., str. 44.
139. R. Horvat, Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj, n. dj., str. 202-205.
140. Dokumentacija Muzeja grada Križevaca; N. Budak, Društveni i privredni razvoj Križevaca, n. dj., str. 44.
141. Arhiv HAZU, II d 126; N. Budak, Društveni i privredni razvoj Križevaca, n. dj., str. 44.
142. D. Feletar, Podravina I, Koprivnica 1988, str. 160-161.
143. D. Feletar, Pravila legradskog Šoštarskog i kušnjarskog ceha iz 1697. godine, Podravski zbornik, sv. 1, Koprivnica 1975, str. 134-145.
144. O. Blagec, Cehovi u Križevcima, diplomski rad, rukopis.
145. D. Feletar, Legrad, Čakovec 1971.
146. R. Horvat, Povijest grada Varaždina, Varaždin 1993.
147. R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Zagreb 1992.
148. U srednjem vijeku skupini građana slobodnoga kraljevskog grada u pravnom je pogledu pripadao samo dio gradskog stanovništva. U građane su spadali oni koji su u gradu posjedovali nekretnine, snosili obveze (podavanja) i uživali gradska prava. «Pri toj razdiobi zanimanje nije odlučan kriterij, jer i obrtnici ili trgovci mogu u pravnom smislu pripadati skupini tzv. stanovnika (inquilini, hospites).» J. Lučić, T. Raukar, Gradsko (komunalno) uređenje u srednjem vijeku, Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980., str. 186.
149. Npr. 1676. Martin Rolec je tužio svog bivšeg slugu Valentina Bezjaka. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 27. svibnja 1676. godine. Godine 1677. spominje se Grgur, Gelengiov sluga DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 12. svibnja 1677.
150. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 7. lipnja 1679.
151. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 11. rujna 1680.
152. SHKR, II, str. 151, 200.
153. NAZ, KV, Prot. 89/Ia, str. 29, 41-42; R. Horvat, Poviest slob. i kr. grada Koprivnice, n. dj., str. 95.
154. HDA, Ujedinjena Bansko-Varaždinsko-karlovačka generalkomada; reprodukcija karte u ZHS, sv. 1, iza str. 575.
155. NAZ, KV, Prot. 4/IV., fol. 123v.
156. ZHS, knj. 2, str. 236.
157. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 30. lipnja 1677.
158. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spisi od 01. veljače i 09. kolovoza 1679; .
159. DAV, AGK, kut. 1.
160. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, str. 105.
161. S. Krivošić, Koprivnica – naselje i njegovi stanovnici, str. 122.
162. DAV, AGK, kut. 7; S. Krivošić, Koprivnica – naselje i njegovi stanovnici, str. 122.
- 163.
164. M. Bertoša, Društvena kretanja u hrvatskim zemljama ranog novovjekovlja, Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.-1918., zbornik radova, Zagreb 2004., str. 182.
165. R. Pavleš, Koprivničko i Đurđevečko vlastelinstvo, str. 87.
166. J. Adamček, I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1976., str. 95, 128.
167. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, str. 96.
168. KGZ, str. 142.
169. NAZ, KVKA, Prot. 89/I, str. 85-87.
170. S. Krivošić, Koprivnica – naselje i njegovi stanovnici, str. 121.
171. KGZ, str. 148.
172. R. Pavleš, Koprivničko i Đurđevečko vlastelinstvo, str. 87.
173. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, str. 48.
174. NAZ, KVKA, Prot. 89/Ia, str. 6, 15-19.

175. NAZ, KVKA, Prot. 89/Ia, str. 389-390; R. Horvat, Poviest slob. i kr. grada Koprivnice, n. dj., str. 184-185.
176. NAZ, KVR, Prot. 4/IV, str. 124v, 126, 130.
177. A. E. Brlić, Prilozi za povijest obitelji Natulja, Zbornik Muzeja grada Koprivnice, sv. 7, Koprivnica 1948., str. 109-110.
178. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, str. 48-49.
179. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 30. lipnja 1677.
180. Isto, spis od 29. srpnja 1677.
181. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 22. svibnja 1680.
182. NAZ, KVKA, Prot. 90/II, str. 138, 147-150; R. Horvat, Poviest slob. i kr. grada Koprivnice, n. dj., str. 226-227.
183. NAZ, KV, Prot. 91/III, str. 159.
184. NAZ, KVKA, Prot. 178/II.
185. HDA, Zemljorasteretno ravnateljstvo u Zagrebu, Popis operata za urbarijalnu odštetu, kut. 52, fasc. 388.
186. NAZ, KVKA, Prot. 99/XI.
187. HDA, Zemljorasteretno ravnateljstvo u Zagrebu, Popis operata za urbarijalnu odštetu, kut. 52, fasc. 388.
188. DAV, AGK, ZPGK 1676-1687, spis od 8. travnja 1682.
189. N. Budak, Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku, Zagreb-Koprivnica 1994., str. 146.
190. NAZ, KVKA, Prot. 89/Ia, str. 29, 41-42; R. Horvat, Poviest slob. i kr. grada Koprivnice, n. dj., str. 95.
191. I. Magić, Herešin kroz povijest, Koprivnica 2001, str. 18.
192. NAZ, KVKA, Prot. 91/III, str. 170.
193. L. Brozović, Građa za povijest Koprivnice, str. 96.
194. H. Petrić, Prostor današnje općine i župe Kneginec, Općina Gornji Kneginec. Povijesno-zemljopisna monografija (izabrane teme), Gornji Kneginec – Samobor 2004., str. 64-66.
195. L. Dobronić, Gradski kmetovi, u: Povijesni spomenici grada Zagreba, knj. 19, Zagreb 1953., str. XVI.
196. HDA, Križevačka županija, Conscriptio, kut. 750 (1684.-1758.), br. 5, 10.
197. R. Pavleš, Koprivničko i Đurdevečko vlastelinstvo, karta na kraju knjige.
198. NAZ, KVKA, Prot. 89/Ia, str. 84.
199. NAZ, KVKA, Prot. 89/Ia, str. 421; H. Petrić, Pregled povijesti Molvarske Podravine, u: Župa i općina Molve - izabrane teme, ur. D. Feletar, Molve 1998, str. 88.
200. To su bili obitelji Petara i Antuna Jeresincza. Usp. I. Mažuran, Virovitica pod upravom vojske, dvorske komore i vlastelina (1684-1736), u: Virovitički zbornik 1234-1984, Virovitica 1986, str. 151; isti, Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine, Osijek 1993, str. 468, 469.
201. K. Kaser, Slobodan seljak i vojnik, Kartografski prilog, str. 11.

LITERATURA (IZBOR)

1. Adamček, J, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb 1980.
2. Budak, N, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku* (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća), Zagreb-Koprivnica 1994.
3. Budak, N, *Pogranična gradska naselja sjeverne Hrvatske u 17. stoljeću*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, vol. 25, Zagreb 1992.
4. Buturac, J, *Povijest župe Sveti Đurd (1334-1990)*, Župa Sveti Đurd ludbreški - monografija, Zagreb - Sveti Đurd, 1990.
5. Feletar, D, *Podravina*, sv. 1, Koprivnica 1988.

6. Filić, K, *Koprivnički mesari prepisuju pravila varaždinskog mesarskog ceha godine 1697*, Zbornik Muzeja grada Koprivnice, br. 1, Koprivnica 1946.
7. Horvat, R, *Poviest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice*, Koprivnica 1991.
8. Horvat, R, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin 1993.
9. Krivošić, S, *Koprivnica - naselje i njegovi stanovnici - Od sredine XVII. do sredine XIX. stoljeća*, Podravski zbornik, br. 14, Koprivnica 1988.
10. Kruhek, M, *Povijest izgradnje koprivničke tvrđave*, Koprivnica – grad i spomenici, Koprivnica 1986.
11. Laszowski, E, *Arhiv grada Koprivnice*, Vjesnik kr. državnog arkiva u Zagrebu, god. IV, Zagreb 1929.
12. Moačanin, F, *Pokušaji sporazumijevanja između hrvatskog plemstva i vlaha Varaždinskog generalata u 17. stoljeću*, Vojna krajina (Povijesni pregled – historiografija – rasprave), Zagreb 1984.
13. Pálffy, G, *Hrvatska i Slavonija u sklopu Ugarske kraljevine u 16.-17. stoljeću* (s posebnim osvrtom na političke, vojne i društvene odnose), Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.-1918., zbornik radova, Zagreb 2004.
14. Pavleš, R, *Koprivničko i Đurđevečko vlastelinstvo: povijest, topografija, organizacija*, Koprivnica 2001.
15. Petrić, H, *Općina i župa Drnje*, Drnje 2000.
16. Roksandić, D, *Etnos, konfesija, tolerancija*, Zagreb 2004.
17. Vučetić, R, *Prostorni razvoj srednjovjekovnih kraljevskih gradova u Podravini*, Podravina, vol. 2, br. 3, Koprivnica 2003.

Primljeno: 2005–9-15